

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

*Een onderzoek naar de rol van regionale
samenwerking en regionale integratie*

Annemiek Heinen

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

*Een onderzoek naar de rol van regionale samenwerking en
regionale integratie*

Opdrachtgever: Radboud Universiteit Nijmegen
Comeniuslaan 4
6525 HP Nijmegen

Opleiding: Sociale Geografie
Faculteit der Managementwetenschappen

Afstudeerrichting: Regional Corporate Location Management

Auteur: Annemiek Heinen

Begeleider: Prof. Dr. E.B. Zoomers

Nijmegen, juli 2007

VOORWOORD

Deze scriptie is gebaseerd op het afstudeeronderzoek dat ik heb uitgevoerd in Chili en Peru voor de studie Sociale Geografie aan Raboud Universiteit Nijmegen. Tijdens het studietraject is vanuit interesse gekozen voor de afstudeerrichting Regional Corporate Location Management. Het veldwerk is uitgevoerd van mei tot september 2006 in de regio Arica (Chili) en Tacna (Peru) met als doel het belang van regionale integratie voor economische ontwikkeling te onderzoeken in de globaliserende wereld. Tijdens het onderzoek en het schrijven van deze scriptie hebben een aantal mensen een bijdrage geleverd waarvoor ik hen wil bedanken.

Mijn dank gaat allereerst uit naar Prof. Dr. E.B. Zoomers. Zij heeft mij begeleid tijdens het afstuderen, zowel in de voorbereidingsfase van het afstudeeronderzoek, als gedurende het veldwerk en in de periode daarna. Zij heeft als begeleidster een belangrijke rol gespeeld in de vooruitgang tijdens mijn afstudeerperiode. Vooral in de voorbereidingsfase en afrondingsfase, die beiden hebben plaatsgevonden in Nederland, hebben wij veel contact gehad. Dit contact prettig verlopen en dankzij haar heb ik dit uiteindelijke resultaat bereikt.

Ook gaat mijn dank uit naar olijvenondernemers in Arica en Tacna en de overheidsinstanties van regio Arica en Tacna die mij hebben geholpen met het vinden van de juiste gegevens en informatie. Zonder medewerking van deze mensen had het onderzoek, dat een belangrijk onderdeel vormt van mijn scriptie, niet hebben kunnen plaatsvinden. Deze personen zijn zeer gastvrij geweest.

Vanuit de Camara de Comercio in Arica wil ik Fernando Moreno Roldán bedanken. Hij heeft mij in contact gebracht met personen en instanties die de informatie hadden die ik nodig had voor mijn onderzoek, zoals ProChile, CORFO, Ilustre de Municipalidad van Arica en Camara de Comercio in Tacna. Bovendien heb ik via hem veel informatie gekregen over de relatie tussen Arica en Tacna en wat de huidige ontwikkelingen zijn van regionale samenwerking. Zo wil ik ook Alvaro Gonzalez van het Ilustre de Municipalidad van Arica bedanken. Via hem heb ik contact kunnen leggen met ondernemers, werkzaam in de olijvensector en hij heeft mij inzicht gegeven in het ondernemersklimaat in Arica.

Ook Erik Bijsterbosch wil ik noemen. Met hem heb ik een enorm leuke en leerzame tijd gehad in Chili. Tot slot gaat mijn dank uit naar Jolien Heinen voor haar steun gedurende de laatste periode van mijn scriptie. Zij heeft haar hulp geboden tijdens het uitwerken van mijn onderzoeksgegevens en de verslaglegging. Dianne Boonstra ben ik dankbaar voor de hulp die zij heeft geboden bij het interpreteren van Spaanstalige artikelen.

Annemiek Heinen
Nijmegen, juli 2007

SAMENVATTING

Globalisering en internationalisering van de economie leiden ertoe dat ondernemingen de laatste decennia worden geconfronteerd met een hevige concurrentiestrijd. Ten gevolge van het versnellende globaliseringproces is het voor regio's van belang zich te onderscheiden van andere regio's om aantrekkelijk te blijven voor de wereldmarkt. Regionale verschillen kunnen het ontwikkelingspotentieel van een regio bepalen, bijvoorbeeld door verschil in toegang tot kennis en natuurlijke hulpbronnen. Hiermee profileren regio's zich op de wereldmarkt. Regionale overheden trachten door middel van regionale ontwikkelingsplannen de economische en sociale situatie in de betreffende regio te verbeteren. In ontwikkelingsplannen worden sterke punten van een regio benadrukt en kennisuitwisseling wordt gestimuleerd via regionale samenwerking.

Grensgebieden zijn vaak in velerlei opzicht nationaal perifere gebieden: politiek, cultureel economisch en demografisch. Ze liggen in de regel ver weg van de bestuurlijke centra van een land. Grensoverschrijdende samenwerking vergroot in veel gevallen het ontwikkelingspotentieel van grensgebieden.

Aanwezigheid van clusters en netwerken versterkt het vestigingsklimaat van een gebied. Een goed vestigingsklimaat is belangrijk voor het goed kunnen functioneren van bedrijven. Wanneer in een naastgelegen regio het vestigingsklimaat goed is, kan de regio daar van profiteren door aanvullende factoren te verzorgen, zoals werkgelegenheid, kennis of de productgerelateerde industrieën. In dit onderzoek wordt gekeken naar het belang van regionale integratie tussen de grensregio's Arica en Tacna. Hierbij wordt ook bekeken wat het belang is van clusters en netwerken bij economische ontwikkeling.

Arica en Tacna hebben veel gemeenschappelijke kenmerken. Zij vertonen klimatologische en geografische gelijkenissen en zijn beide perifeer gelegen in hun land en zijn onderontwikkeld geraakt door gebrek aan specifiek regionaal beleid. Tegenwoordig wordt beleid meer gedecentraliseerd. In dit onderzoek zijn algemene regionale beleidsplannen, agrarische beleidsplannen en plannen gericht op de toeristische sector uit Arica en Tacna met elkaar vergeleken.

De doelstelling van dit onderzoek is het analyseren van de regionale integratie en samenwerking tussen Arica en Tacna, teneinde de economische ontwikkelingsmogelijkheden van deze grensregio's zichtbaar te maken. Het onderzoek is opgedeeld in drie onderdelen. Ten eerste wordt gekeken welke rol concentraties, clusters en netwerken spelen bij het proces van regionale ontwikkeling. Op de tweede plaats wordt de invloed van overheden op de ontwikkeling van Arica en Tacna geanalyseerd en als laatste worden de verschillen en overeenkomsten in hun regionale ontwikkelingsplannen bekeken, waardoor mogelijkheden tot regionale integratie en samenwerking zichtbaar worden.

Na analyse blijkt dat beide regio's gemeenschappelijk doelen hebben: *'Het vergroten van het aandeel op de internationale markt door het vergroten van de kwaliteit en kwantiteit van de regionale exportproductie'*. Het vergroten van de kwaliteit en kwantiteit van exportproducten wordt gerealiseerd door het investeren in onderzoek en educatie, verbetering van technologische ontwikkelingen en het optimaliseren van de infrastructuur. Door verhoging van kwaliteit en kwantiteit van de exportreductie wordt het aandeel op de internationale markt getracht te vergroten.

Door het verbeteren van de bescherming van ondernemers, communicatie en communicatietechnologieën en het vereenvoudigen van de grensovergang tussen Chili en Peru wordt getracht het vestigingsklimaat van Arica en Tacna te verbeteren. Hierbij wordt ook regionale integratie en samenwerking tussen de regionale overheden en ondernemers uit Arica en Tacna gestimuleerd.

Tacna geeft extra aandacht aan de verbetering van de levenskwaliteit van de bevolking door middel van projecten in de gezondheidszorg, Arica richt zich alleen op economische ontwikkeling en gaat er vanuit dat dit leidt tot sociale ontwikkeling. Arica wil zich in de agrarische sector toeleggen op het vormen van goed functionerende clusters en marketing van gebiedseigen producten, terwijl Tacna zich richt op technologische ontwikkeling van de agrarische sector.

Chili en Peru proberen het investeringsklimaat te verbeteren, dit geldt ook voor de regio's Arica en Tacna. Zij profileren zich als regio's met veel economische mogelijkheden. Regionale producten en toeristische activiteiten worden in het engels gepresenteerd voor een groter bereik over de wereld. Ondanks dat Arica en Tacna tot een verschillende nationaal bestuur behoren, kunnen zij gezamenlijk het aandeel op de internationale markt vergroten. Door aanvullende capaciteiten versterken deze regio's elkaar. Het betreft hier voordelen als kennisuitwisseling of gebied van technologie en marketing, het vergroten van het innovatieve vermogen van de regio's en schaalvoordelen. Het is zeer waarschijnlijk dat dergelijke samenwerking voorlopig nog niet plaatsvindt wegens gebrek aan onderling vertrouwen, slechte communicatie en het beleid dat er (nog) niet op is afgestemd.

Uit een casus die is uitgevoerd omwille de samenwerkingsmogelijkheden in de olijvenbranche in Arica en Tacna in kaart te brengen, blijkt dat er nog veel ontwikkelingspotentieel is in deze sector. Ook hier is communicatie tussen de regionale overheden en ondernemers een belangrijk aandachtspunt. Overheden in Arica zien goede mogelijkheden in samenwerking met Tacna in kennis en informatie uitwisseling over markt en technologieën en omtrent marketing. Ondernemers in Arica staan hier negatief tegenover, zij zien ondernemers alleen als concurrenten en niet als mogelijke partners en ook in Tacna vindt het weinig respons. Door middel van het stimuleren van clustervorming en lokale en regionale netwerkrelaties zal de agrarische sector zich ontwikkelen en het vestigingsklimaat van de regio wordt aantrekkelijker voor nieuwe bedrijven en investeerders. Dit heeft positieve invloed op de economische ontwikkeling van de regio en wordt dan ook gestimuleerd in de agrarische sector in Arica. Tacna spits zich toe op technologische ontwikkeling.

Regionale integratie en samenwerking tussen Arica en Tacna is voor beide regio's een kans om de regio's economisch te ontwikkelen. Samen hebben deze regio's meer te bieden op de internationale markt door complementariteit van kennis, informatie, arbeidsplaatsen, infrastructuur en hulpbronnen. Regionale integratie tussen beide regio's is alleen realistisch wanneer beide regio's hiervan profiteren. Gemeenschappelijke belangen zijn er op het gebied van infrastructuur, versoepeling van grenscontroles ten behoeve van personen- en goederenvervoer en ter ontwikkeling van technologieën op het gebied van communicatie en productieprocessen.

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD	iii
SAMENVATTING	iv
HOOFDSTUK 1 INLEIDING	1
1.1 Aanleiding	1
1.2 Probleemschets	2
1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen	2
1.4 Onderzoeksmethodologie	3
1.5 Leeswijzer	4
HOOFDSTUK 2 WETENSCHAPPELIJK KADER	5
2.1 Globalisering	5
2.2 Regionalisme	7
2.2.1 <i>Regio's</i>	7
2.2.2 <i>Regionale ontwikkeling</i>	8
2.2.3 <i>Grenzen</i>	9
2.2.4 <i>Regio's in grensgebieden</i>	9
2.2.5 <i>Regionale integratie</i>	10
2.3 Clusters en netwerken	10
2.3.1 <i>Clusters</i>	11
2.3.2 <i>Netwerken</i>	12
2.3.3 <i>Samenhang van clusters en netwerken</i>	13
2.4 Vestigingsklimaat	13
2.5 Samenhang begrippen	14
HOOFDSTUK 3 ANALYSE REGIONALE ONTWIKKELINGSPLANNEN	17
3.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied	17
3.1.1 <i>Regio Arica</i>	18
3.1.2 <i>Regio Tacna</i>	21
3.2 Regionale ontwikkelingsplannen van Arica en Tacna	24
3.3 Profileren van de regio's	32
3.3.1 <i>Regio Arica</i>	32
3.3.2 <i>Regio Tacna</i>	33
3.4 Conclusie analyse regionale ontwikkelingsplannen	35
3.4.1 <i>Gemeenschappelijke belangen van Arica en Tacna</i>	35
3.4.2 <i>Samenwerking in Arica en Tacna</i>	36
3.4.3 <i>Samenwerking tussen Arica en Tacna</i>	36
3.4.4 <i>Arica en Tacna op de internationale markt</i>	37
3.4.5 <i>Regionale beleidsvoering in Arica en Tacna</i>	37

HOOFDSTUK 4 CASESTUDY OLIVENSECTOR IN ARICA EN TACNA	39
4.1 Bedrijfsbezoeken	41
4.2 De ontwikkeling van de bedrijvenconcentratie in Arica en Tacna	44
<i>4.2.1 Economische factoren</i>	<i>44</i>
<i>4.2.2 Sociaal culturele factoren</i>	<i>45</i>
<i>4.2.3 Netwerk factoren</i>	<i>45</i>
<i>4.2.4 Conclusie</i>	<i>46</i>
4.3 Agrarische beleidsplannen en ontwikkeling van de sector	47
4.4 Het belang van de olijvensector	48
4.5 Conclusie van de casestudy	49
HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN	51
5.1 Clusters en netwerken als middel voor regionale ontwikkeling	51
5.2 Economische kenmerken van Arica en Tacna	51
5.3 Regionale ontwikkelingsplannen in Arica en Tacna	52
5.4 Eindconclusie	52

LITERATUURLIJST

BIJLAGEN

HOOFDSTUK 1 INLEIDING

Globalisering en internationalisering van de economie leiden ertoe dat ondernemingen de laatste decennia worden geconfronteerd met een hevige concurrentiestrijd. Dit geldt ook voor regio's. Ten gevolge van het versnellende globaliseringproces is het voor regio's van belang zich te onderscheiden van andere regio's om aantrekkelijk te blijven voor de wereldmarkt. Door middel van regionale ontwikkelingsplannen trachten regionale overheden de economische en sociale situatie in de betreffende regio te verbeteren.

1.1 Aanleiding

Globalisering en regionalisme, waarbij het belangrijkste bestuursniveau de regio is, zijn begrippen die aan elkaar gerelateerd zijn. Regionalisme houdt de gebiedsdelen (regio's) bewust klein, met als reden het gevoerde beleid zo dicht mogelijk bij de mensen te laten staan. Regio's bevatten verschillende beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare factoren en deze hebben zich op verschillende manieren ontwikkeld. Door een verschil in beschikbare factoren en door een verschil in ontwikkeling zijn bepaalde regio's economisch succesvoller dan andere, waardoor regionale ongelijkheid kan ontstaan. Door decentralisatie van nationaal overheidsbeleid, wordt tegenwoordig beleid op regionaal niveau vormgegeven in regionale ontwikkelingsplannen. In deze plannen worden ontwikkelingsstrategieën opgesteld, gericht op kansen in de betreffende regio.

Niet alleen recent opgestelde ontwikkelingsplannen hebben invloed op de regio. Voorlopers hiervan, opgesteld door de regionale of nationale overheid, hebben invloed gehad op de regio zoals deze nu gevormd is. Centrale overheden hebben jarenlang invloed uitgeoefend op de ontwikkeling van het land, daarbij nauwelijks lettend op specifieke kansen en problemen van regio's.

Ieder nationaal systeem kan een andere visie hebben op de economische ontwikkeling van regio's. Zo is het mogelijk dat twee regio's, met een vergelijkbare geografische ligging en geschiedenis, zich anders hebben ontwikkeld doordat deze bij een verschillend bestuurlijk systeem horen. Dit is zichtbaar bij twee aan elkaar grenzende grensregio's, vallend onder een ander nationaal bestuursstelsel. Grensregio's hebben als eigenschap dat ze perifeer zijn en ver van het nationaal economisch centrum gelegen zijn. De blik is vaak gericht naar het binnenland in plaats van naar een dichterbij gelegen regio, met vergelijkbare kenmerken en problemen, maar onderdeel van een ander nationaal systeem.

Tegenwoordig komt het echter steeds vaker voor dat grensregio's uit verschillende landen met elkaar samenwerken om een zo hoog mogelijk economisch rendement te behalen. Zuid-Limburg is een voorbeeld van een grensregio in Nederland die samenwerkt met economische centra in Duitsland en België. Aken, Luik, Mönchen-Gladbach en Hasselt-Genk liggen binnen een straal van dertig kilometer van deze regio. Nederlandse steden met een interessant economisch centrum zijn verder weg gelegen van regio Zuid-Limburg. Onder de noemer 'Tripool' werken de regio's, onder drie verschillende nationale besturen, samen aan een economisch duurzame en vitale ontwikkeling van het gehele gebied. (Spoormans, Reichenbach en Korsten, 1999)

1.2 Probleemschets

Samenwerking over de landsgrens is geen gemakkelijk proces. Een belangrijke voorwaarde voor een goede samenwerking tussen regio's is regionale integratie. In deze scriptie wordt de economische ontwikkeling en samenwerking van de regio's Arica (Chili) en Tacna (Peru) geanalyseerd. Beide regio's hebben te kampen met een problematische regionale economische ontwikkeling. Dit met name omdat vanuit de nationale overheid nauwelijks aandacht werd besteed aan ontwikkeling van perifere regio's.

Geografisch, klimatologisch en historisch hebben Arica en Tacna overeenkomstige kenmerken en ontwikkelingsmogelijkheden. Ondanks gemeenschappelijke kenmerken hebben deze regio's zich afzonderlijk van elkaar ontwikkeld onder leiding van het nationale bestuur van Chili en Peru, waardoor de economische situatie van de regio's verschilt. Een ander gemeenschappelijk kenmerk van de regio's is dat ontwikkelingsmogelijkheden in bepaalde mate wordt beperkt door globalisering. Beide regio's zijn in grote mate afhankelijk van invloeden van wereldprijzen en van de ontwikkeling van buurlanden. In de historie is gebleken dat de regio's te weinig potentieel hadden om zich onafhankelijke te ontwikkelen van beslissingen van de nationale overheid. De regio's Arica en Tacna liggen samen met Bolivia op het drielandpunt. Dit gebied heeft een interessante historie waardoor het nu een belangrijke geopolitieke plaats inneemt. Deze geopolitieke functie heeft een grote invloed gehad op de ontwikkeling van deze regio's. (Podesta, 2003) Hier wordt later in het rapport op ingegaan.

Bovengenoemde gelijkenissen en verschillen maken het gebied van de grensregio's Arica en Tacna interessant voor een analyse over regionale economische ontwikkeling en het rol van regionale integratie in dit proces

1.3 Doelstelling en onderzoeksvragen

Voor dit onderzoek is de volgende doelstelling geformuleerd:

Het analyseren van de regionale integratie en samenwerking tussen Arica en Tacna, teneinde de economische ontwikkelingsmogelijkheden van deze grensregio's zichtbaar te maken.

Binnen Arica en Tacna zijn economische activiteiten verdeeld over diverse sectoren. Een goed vestigingsklimaat is een pré voor economische ontwikkeling binnen een sector. Aanwezigheid van concentraties van bedrijven, organisaties en kennis is een indicator voor regionale ontwikkeling. Een goed vestigingsklimaat trekt economische activiteiten aan, wat goed is voor de ontwikkeling. Samenwerking met andere regio's, in binnen- of buitenland, biedt kansen tot extra economische ontwikkeling. Samenwerking tussen Arica en Tacna is waardevol omdat de fysieke afstand kleiner is dan met economische centra in eigen land. Bovendien vertonen Arica en Tacna geografisch, klimatologisch en historisch overeenkomstige kenmerken.

Regionale overheden trachten door middel van regionale ontwikkelingsplannen de economische en sociale situatie in de betreffende regio te verbeteren. In ontwikkelingsplannen worden sterke punten van een regio benadrukt en kennisuitwisseling met andere regio's wordt gestimuleerd via regionale integratie en samenwerking. Door decentralisatie van nationaal overheidsbeleid wordt dit tegenwoordig op regionaal niveau vormgegeven. Echter hebben niet alleen de huidige ontwikkelingsplannen invloed op de ontwikkeling van Arica en Tacna, de plannen die voorheen van toepassing waren op een gebied hebben ook invloed op het ontwikkelingspotentieel van de regio.

De bovenstaande doelstelling kan worden opgedeeld in drie delen. Deze drie delen worden weergegeven in de volgende onderzoeksvragen.

1. Welke rol spelen concentraties, clusters en netwerken bij het proces van regionaal economische ontwikkeling?
2. In hoeverre hebben nationale en regionale overheden invloed op de ontwikkeling van de regionaal economische kenmerken van Arica en Tacna?
3. Wat zijn de verschillen en overeenkomsten tussen Arica en Tacna en hun regionale ontwikkelingsplannen?

1.4 Onderzoeksmethodologie

Dit afstudeeronderzoek is gebaseerd op een analyse van theorieën, een veldonderzoek en een casestudy. De literatuurstudie geeft inzicht in de betekenis en samenhang van begrippen die gebruikt worden bij het vinden van een passend antwoord op de onderzoeksvragen. Door middel van deze begrippen wordt een theoretisch kader gevormd dat dient ter ondersteuning van de gegevens die zijn verzameld tijdens het veldonderzoek.

Het empirische gedeelte bestaat uit het analyseren van huidige regionale ontwikkelingsplannen van de regio's van Arica en Tacna. Deze plannen worden met elkaar vergeleken. Gekeken wordt naar overeenkomsten en verschillen en hoe beide regio's denken over regionale integratie. Verder zijn ondernemers uit de agrarische sector en overheidsinstanties geïnterviewd om te kunnen bepalen welke mate van regionale integratie gewenst is en wat het belang is van een goed vestigingsklimaat voor regionale ontwikkeling. Deze staan in een casestudy waar het ontwikkelingspotentieel van de olijvenbranche in Arica en Tacna wordt beschreven.

Maatschappelijke relevantie

Door het vergelijken van beleidsplannen van twee grensregio's kan worden geanalyseerd op welke factoren nadruk wordt gelegd bij de regionale economische ontwikkeling van deze grensregio's. Gekeken wordt of er sprake is, of kan zijn, van regionale integratie en welke kansen dit specifiek met zich meebrengt voor de grensregio's. Grensoverschrijdende samenwerking tussen Arica en Tacna is gunstig voor de lokale ontwikkeling, waardoor de regio's zich beter kunnen profileren in de wereld van de globalisering. Samenwerking met een regio in een ander land kan de ontwikkeling van een regio stimuleren. Deze scriptie laat zien dat voor Arica en Tacna kansen zijn voor regionale integratie en regionale samenwerking.

Wetenschappelijke relevantie

In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre regionale integratie tussen twee aangrenzende grensregio's in Latijns-Amerika tot uiting komt en wat het belang hiervan is. Hierbij wordt onderzocht welke rol de regio speelt in het globaliseringsproces en hoe deze zich profileren. De theorie beschrijft dat regionale processen steeds belangrijker worden in het globaliseringsproces. In deze scriptie wordt beschreven of dit in Arica en Tacna van toepassing is. Gekeken wordt in hoeverre de ontwikkelingen die in de theorieën worden beschreven werkelijk van invloed zijn op de economische ontwikkeling in Arica en Tacna.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de aanleiding van het probleem beschreven en de onderzoeksmethodologie. Hoofdstuk 2 beschrijft de wetenschappelijke achtergrond van het rapport. Begrippen die bij dit onderzoek van belang zijn worden in dit hoofdstuk toegelicht. En de samenhang wordt verduidelijkt. In hoofdstuk 3 wordt een analyse gegeven van de onderzoeksregio's en de bijbehorende regionale ontwikkelingsplannen. Hoofdstuk 4 beschrijft de casestudy over de ontwikkeling van de olijvenbranche in Arica en Tacna. De conclusies van dit onderzoek worden in hoofdstuk 5 weergegeven.

HOOFDSTUK 2 WETENSCHAPPELIJK KADER

Dit hoofdstuk beschrijft de theorieën die dit onderzoek ondersteunen. Begrippen en definities die belangrijk zijn voor deze scriptie worden in dit hoofdstuk behandeld.

2.1 Globalisering

De huidige tijd wordt vaak *'het tijdperk van globalisering'* genoemd. *'De wereld wordt kleiner'*, is ook een veel gehoorde kreet. Globalisering, ook wel mondialisering genoemd, is een voortdurend proces van wereldwijde integratie, waarbij netwerken over de wereld worden verspreid. Globalisering wordt mogelijk gemaakt door ontwikkelingen op het gebied van vervoer en communicatie. (Lensink, 2004)

De term globalisering werd in 1983 bedacht door Theodore Levitt, die het begrip destijds lanceerde in het tijdschrift Harvard Business Review. Levitt beschreef globalisering als de veranderingen in technologie en sociale gedragspatronen die bedrijven in staat stellen om hetzelfde product over de hele wereld te kunnen verkopen. (Pater, Groote, Terlouw, 2002)

Kader 1 Globalisering

Er zijn verschillende visies over de betekenis van globalisering, maar in alle beschrijvingen komt de groei van wereldwijde, onderlinge afhankelijkheid overeen. Hetzij handel, financiën of de snelheid en het toepassingsbeleid van communicatie, de graad van samenhang van nationale markten en culturen is ongekend. (Hutton, 1997: 55)

Voor de meerderheid van de mensen is het een feit dat de moderne wereld verweven is met elkaar. Niets is meer zo ver, zoals dat een eeuw of zelfs maar een generatie geleden was. De eenvoudigste dimensie van verbondenheid is communicatie, deze is zo goed ontwikkeld dat we meer met elkaar verbonden zijn dan bedoeld. (Mulgan, 1998: 19)

Globalisering is het meest glibberige, gevaarlijke en belangrijke begrip sinds de twintigste eeuw. Het is glibberig omdat het veel betekenissen heeft die op verschillende manieren wordt gebruikt. Het is gevaarlijk omdat het te vaak als een machtsmiddel en simplistische veroordeling wordt gebruikt voor de eindeloze uitbreiding van het ongeregeerde kapitalisme en dringt overal ter wereld door. Het is belangrijk omdat tijd en ruimte dramatisch zijn samengeperst en dat acties in een hoek van de wereldbol een terugslag kan betekenen voor mensen op andere plaatsen. (Wiseman, 1998: 1)

Globalisering creëert volgens sommigen een wereld van winnaars en verliezers. Enkelen zitten in een spoor van welvaart en het grootste gedeelte is veroordeeld tot een leven vol ellende en wanhoop. In plaats van een 'global village' is er eerder sprake van een 'global pillage'. (Giddens, 1999: Lecture 1)

Globalisering heeft een verschuiving van sociale relaties tot gevolg, zodat de interactie tussen lokale en globale processen steeds belangrijker wordt. Lokale veranderingen kunnen ergens anders op de wereld drastische gevolgen hebben. Het verweekt de organisatie en uitoefening van de macht op globale schaal. Globalisering is een multi-dimensionaal proces, zowel sociale, culturele, economische als politieke relaties zijn van toepassing en hebben gevolgen voor het sociale leven van de mens. Dit is te zien aan het voedsel dat wij eten, de TV zenders die wij bekijken en hoe op duurzaam behoud van het (leef)milieu wordt gelet. (Held, 2004: 16)

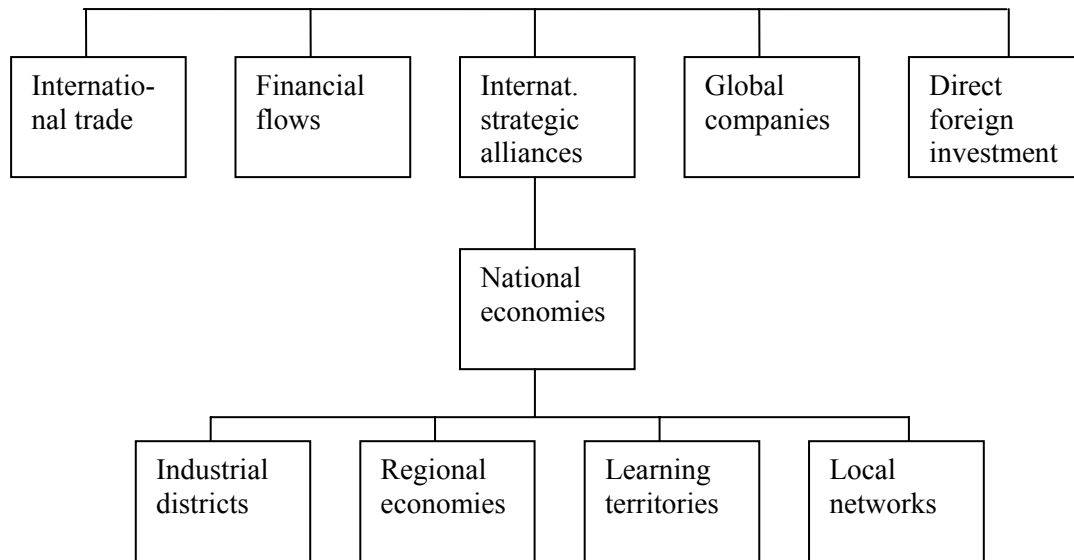
Globalisering en economie

De wereldhandel groeit. Het aantal vestigingsplaatsen voor het produceren van goederen, buitenlandse investeringen, toerisme en internationale communicatie vergroten zich in enorm tempo. Positieve globalisten zien hierin vooruitgang voor alle staten en mensen die hiervan op lange termijn profiteren. Pessimistische globalisten zien bedreigingen voor een grote groep, namelijk voor de landen in de derde wereld, niet-opgeleide mensen in de eerste en tweede wereld en vrouwen. (Kelly Prokhovnik, 2004: 87)

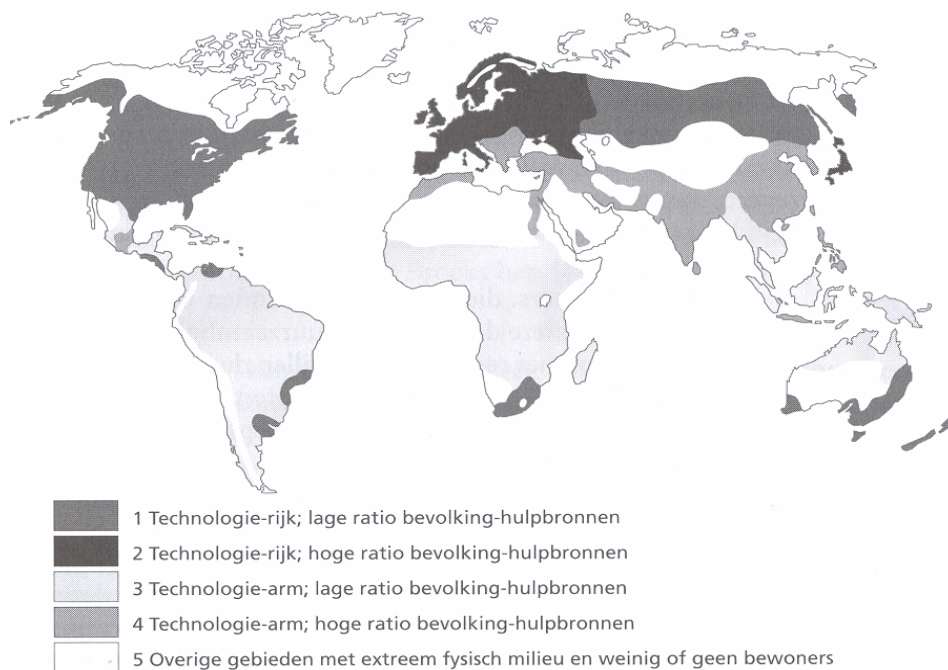
In de (globale) economie wordt de regio belangrijker. Dit is opmerkelijk, omdat er in toenemende mate eerder sprake is van verkeers-, handels- en kapitaalsverwikkelingen en globale marktintegratie die nationale verschillen te boven gaan (supra nationaal). Maar de globalisering van de economie leidt tot een dramatisch versterkte concurrentiestrijd, waarin de lokale/ regionale vestiging van bedrijven een strategische betekenis krijgt. (Blotevogel, 1996)

Globalisering en politiek

Swyngedouw (2004) debatteert over het proces van globalisering dat herzien moet worden als een proces van ‘glocalisering’. Met glocalisering verwijst Swyngedouw naar een tweeledig proces als gevolg van globalisering. Eerst worden de institutionele regelgevingen van nationaal niveau verplaatst naar zowel supra nationaal en globaal niveau, maar ook naar lokale, urbane en regionale instituties. Daarna worden economische activiteiten en netwerken transnationaal en gelijktijdig meer gelokaliseerd/ geregionaliseerd. Bij dit proces van ‘rescaling’ wordt in het bijzonder aandacht gegeven aan de politieke en economische dynamiek. De niveaus waarop economische netwerken en institutionele regelingen worden getroffen worden gezien als gevolg van globalisering. Hierbij komt het belang en de macht van een regio in het globaliseringproces tot uiting. (Swyngedouw, 2000)

Figuur 1 Glocalisation: The rescaling of the economy (Swyngedouw, 2000: 549)

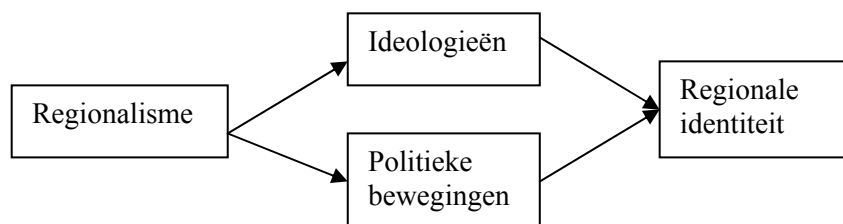

Figuur 2 Regionalisering van de wereld (Ackerman 1959: 627)

Het proces van globalisering legt meer nadruk op het belang van regionale identiteiten. Dit op sociaal en cultureel, maar ook op economisch en politiek vlak. Identiteit heeft niet alleen te maken met eigen kenmerken, maar ook met kenmerken van andere gebieden. (Renes, 1999: 8) Regionale verschillen kunnen het ontwikkelingspotentieel van een regio bepalen, bijvoorbeeld door verschil in toegang tot natuurlijke hulpbronnen en kennis. (Rennes, 1999:10) In figuur 2 is een afbeelding van de regionalisering van de wereld naar de verhouding bevolkingsomvang/ natuurlijke hulpbronnen en technologisch niveau weergegeven, volgens Ackerman.

2.2 Regionalisme

Globalisering is, met name het economische aspect hiervan, de belangrijkste basisfactor van de groei van het regionalisme. (Anderson, 2001: 48) Regionalisme is een term die in het bijzonder wordt gebruikt om ideologieën of politieke beweging aan te duiden die een bepaalde regionale identiteit benadrukken. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 18)

Figuur 3 Regionalisme en regionale identiteit

2.2.1 Regio's

Een regio is een geografisch aaneengesloten gebied met een bepaald taalkundig, cultureel, demografisch en/ of institutioneel karakter, al dan niet erkend door officiële instanties. Regio's kunnen landstreken zijn, de Betuwe en Twente zijn hier voorbeelden van. Regio's kunnen ook institutionele deelstaten zijn (Beieren of Florida), of taalgebonden gebieden (Vlaanderen en Catalonië). Vaak is er overlap tussen regio's en kunnen kleinere regio's in grotere zitten. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 11-12)

Het begrip regio kan zich niet onttrekken aan een bepaald maatschappelijk kader. Het territoriale element van een regio staat niet op zichzelf. Er is altijd een kenmerkende factor waaraan de territoriale regio zijn bestaansrecht ontleend. In de zogenaamde ‘*etnoregio*’s hebben inwoners een speciale band met elkaar wat betreft waarden, normen taal, tradities, communicatie- en interactienetwerken. (Paasi, 1991)

Er zijn ook gebieden die zich onderscheiden door netwerkrelaties tussen de betrokkenen uit meerdere regio’s. De relatie is meestal gericht op de economische ontwikkeling van een gebied. (Cappellin en Batey, 1993: 3)

De regio is tijdens het globaliseringproces op een drietal manieren relevant (Blotevogel, 1996):

1. Regio’s als productie cluster: een ruimte waarin bedrijven door middel van netwerkstructuren samenwerkingseffecten benutten
2. Regio’s die fungeren als milieus voor vernieuwingsprocessen. Onderzoek wijst op de betekenis van de regionale sociale- en culturele omgeving van bedrijven voor de geschiktheid en bereidwilligheid tot vernieuwing.
3. De toenemende betekenis van de regio in de bovenregionale, toenemende concurrentie om een vestigingsplaats wordt onderstreept.

2.2.2 Regionale ontwikkeling

Om als regio goed te profileren in het globaliseringsproces is ontwikkeling belangrijk. Successen van ontwikkeling binnen een bepaald gebied zijn afhankelijk van onder andere de volgende omstandigheden (Anderson, 2001: 49):

1. Regio’s hebben een eigen overheid voor het optimaliseren van het regionale belang in tegenstelling tot het nastreven van nationale belangen.
2. Een goed ontwikkelde reeks aan regionale instellingen.
3. Aanwezigheid van een goede fysieke infrastructuur en sociale infrastructuur die het aantal opgeleide, betrouwbare arbeidskrachten versterkt.
4. Regionale specialisatie van sectoren en het creëren van een netwerk van bedrijven die de toegevoegde waarde van de regio maximaliseren.

Kader 2 Decentralisatie

In het staats- en bestuursrecht staat *decentralisatie* tegenover *centralisatie*. Met deze tegenstelling wordt tot uitdrukking gebracht dat behalve op één algemeen centraal overheidsniveau ook elders binnen de eenheidsstaat overheidsinstellingen bevoegd zijn algemeen verbindende voorschriften in het leven te roepen en bestuurshandelingen te verrichten. Deze overheidsinstellingen maken deel uit van de staat, maar nemen een zekere onafhankelijke plaats in. Decentralisatie houdt in dat die instellingen een eigen organisatie kennen. (Hennekens, Van Geest en Fernhout, 1998: 49)

Een nationaal economisch systeem functioneert niet zonder meer als een eenheid. Er zijn verschillen in ontwikkeling en er kunnen zelfs probleemgebieden ontstaan. Het nationale systeem dient ook eerder als een overkoepelende structuur te worden beschouwd, die is opgebouwd uit regionale eenheden van verschillende aard. (Lambooy, 1995: 164) Regionaal economische planning is vooral gericht op het verbeteren van een regionale structuur. Dat wil zeggen dat regionale beleidsplannen ervoor dienen om ervoor te zorgen dat regio’s zich blijven ontwikkelen en hun succesfactoren optimaal benutten, dit om achterstelling ten opzichte van overige regio’s binnen een nationaal systeem te voorkomen. (Lambooy, 1995: 165)

Kort gezegd betekent decentralisatiebeleid in het kader van dit rapport dat regio’s in staat worden gesteld eigen plannen op te stellen en uit te voeren, die binnen het kader van het nationale beleid passen, ten behoeve van de sociaal economische ontwikkeling van een regio.

In theorieën worden verschillende waarden aan de bovenstaande factoren toegekend. De algemene consensus is dat het economische succes van een regio in grote mate afhangt van de aanwezigheid van een regionaal bestuur en de betrokkenheid daarvan binnen de regionale economie, en toegang tot gerelateerde netwerken. (Anderson, 2001: 49)

Gewenst is dat regionale ontwikkelingsplannen door de regio zelf tot stand komen en worden uitgevoerd en niet door een centrale overheid.

2.2.3 Grenzen

Met een landsgrens wordt bedoeld op de institutionele begrenzing, oftewel de staatkundige grens. Deze begrenzing komt voort uit conventies tussen staten en markeert het grondgebied van een staat, waarbinnen de politieke regels van de betreffende staat gelden. (Elands en Brouwer, 1997)

Het aardoppervlak vertoont een labyrint van grenzen. Grenzen worden gecreëerd en in stand gehouden door de mens, zodat deze constructies per definitie een tijdelijk karakter hebben. Het steeds opnieuw vaststellen van ruimtelijke begrenzingen onder invloed van sociale veranderingen is een regelmatig terugkerend verschijnsel.

Ruimtelijke afbakening geschiedt door diverse actoren vanuit verschillende overwegingen, waardoor begrenzingen niet altijd samenvallen. (Elands en Brouwer, 1997)

Oorspronkelijk hebben natuurlijke barrières, gevormd door gebergten en rivieren, als leidraad voor de afbakening van gebieden gediend. De huidige staatsgrenzen zijn echter gebaseerd op afspraken tussen staten, die veelal hun oorsprong vinden in politieke conflicten. Door economische en sociale modernisering heeft de natie zich tot staatkundige eenheid gevormd. (Elands en Brouwer, 1997)

Naast deze institutionele begrenzing, gebaseerd op een administratiepolitieke afbakening heeft een grens voor de bevolking ook een subjectieve betekenis, de conceptuele begrenzing. Deze afbakening vloeit voort uit de collectieve ideeën en gevoelens van een bepaalde groep mensen ten aanzien van een gebied. (Elands en Brouwers, 1997) Een grens markeert naast de eigenheid van het gebied ook de differentiatie tussen het eigen gebied en een gebied aan de andere kant van de grens: respectievelijk de 'Self' en de 'Other'. (Riggins, 1997). Deze twee termen gelden hier niet als individuen, maar als collectieven. Er ontstaat een 'wij-gevoel' en een 'zij-gevoel', waardoor de identiteit van een gebied vormt krijgt.

Afbakening op basis van de functie van een gebied leidt tot een functionele begrenzing. Zo kan aan weerszijden van een grens eenzelfde soort industrie gevestigd zijn, waardoor de grensgebieden sterk op elkaar gericht zijn. (Elands en Brouwer, 1997).

2.2.4 Regio's in grensgebieden

Grensgebieden zijn nationaal perifere gebieden, vaak in velerlei opzicht: politiek, cultureel, economisch en demografisch. Ze liggen in de regel ver weg van de bestuurlijke centra van een land, maar hebben desondanks weinig autonomie, oftewel onafhankelijkheid. (Boekema, 1999: 4) Grensregio's vervullen een dubbele rol. Aan de ene kant maken zij deel uit van een nationale staat. De grens vormt daarbij een scherpe scheidslijn tussen de verschillende nationale systemen van bestuur, politiek, recht, sociale zekerheid, belastingen, munteenheid, economie, cultuur, onderwijs en taal. Het gevolg is dat aan weerszijden van een landsgrens een totaal verschillend overheidsbeleid wordt gevoerd.

Aan de andere kant vormen grensgebieden een door natuurlijke, geografische, historische en etnologische verbondenheid ontstane functionele samenhang, welke de kunstmatigheid van grenzen onderstreept. Het gevolg is dat geen gebruik kan worden gemaakt van de mogelijkheden die het gebied als geheel te bieden heeft. (Corver, 2000: 8)

Grensregio's hebben vaak gemeenschappelijk dat ze worden aangeduid als probleemgebieden met een sociaaleconomische ontwikkelingsachterstand. Deze achterstand wordt vaak herleid tot hun perifere ligging: ver weg van de economische bestuurlijke centra in eigen land.

Een perifere ligging op zichzelf veroorzaakt geen achterstand, maar nationale overheden hebben decennialang een non-beleid gevoerd ten aanzien van grensregio's. Grensgebieden zijn vanuit historisch oogpunt nooit interessante gebieden geweest voor economische ontwikkeling. Met uitzondering van hun strategische positie in de verdediging van het nationale grondgebied. Het gevolg hiervan: vooral niet te veel investeren in een gebied dat morgen misschien door de burens wordt veroverd. Deze onderinvesteringen veroorzaakten op hun beurt een tekort aan ontwikkeling. (Corver, 2000: 17)

2.2.5 Regionale integratie

Een essentieel aspect in het creëren van ontwikkelingskansen van grensgebieden ligt in het versterken van grensoverschrijdende samenwerking en regionale integratie van de betreffende grensgebieden. (Cappellin, 1993a: 4)

Samenwerking over de grens stuit op een reeks (mogelijke) hindernissen, zoals verschil in taal, cultuur, institutionele structuren, niveau van economische ontwikkeling evenals een gebrek aan kennis van het buurland, de mate van concurrentie van het naburige grensgebied en het gebrek aan vertrouwen tussen economische factoren. (Krätke, 1998: 250) Deze hindernissen bemoeilijkt het interactieve samenwerkingsproces. Toch kan regionale integratie tussen grensregio's bijdragen aan versterking van de economische flexibiliteit van twee grensregio's. Dit door gebruik van aanvullende natuurlijke hulpbronnen, uitwisselen van kennis en informatie en het verspreiden van 'innovatie impulsen'. (Cappellin, 1993a: 4)

Andere voordelen zijn de vermindering van transactie en transportkosten, vermindering van concurrentie tussen de naburige gebieden en mogelijke versterking van de positie van het grensgebied door gecoördineerde gezamenlijke activiteiten. (Krätke, 1998: 251)

Een gemeenschappelijke richtlijn in waarden en cultuur is noodzakelijk voor interregionale samenwerking. Samenwerkingsverbanden kunnen zich namelijk alleen ontwikkelen als er sprake is van wederzijds vertrouwen. Vaak worden ontwikkelingen bij economische relaties gehinderd door het gebrek aan vertrouwen tussen actoren aan beide kanten van de grens (Cappellin, 1993a)

2.3 Clusters en netwerken

In deze paragraaf worden twee vormen van concentraties toegelicht. Met een concentratie wordt in de economische geografie 'samenklontering van economische activiteiten' bedoeld. Twee vormen van dergelijke samenklontering zijn clusters en netwerken. Beide begrippen geven een vorm van samenwerking tussen bedrijven en organisaties weer.

2.3.1 Clusters

Een cluster wordt door Porter omschreven als ‘*a geographically proximate group of interconnected companies and associated institutions in a particular field, linked by commonalities and complementarities*’. (Porter, 1998)

Doordat in een bepaald gebied, dat zo groot kan zijn als een stad, een regio, een land of zelfs een groep landen, een groep bedrijven is gevestigd, heeft het extra voordeel voor andere bedrijven om zich ook in dit gebied te vestigen. Bedrijven maken gebruik van dezelfde infrastructurele faciliteiten, leveranciers en klanten, binnen het gebied. Hierdoor worden transport en transactiekosten gereduceerd. Ook kan een bedrijf profiteren van de werknemers in een gebied met een specifieke kennis die voor het bedrijf relevant is. Doordat deze werknemers zo nu en dan van bedrijf wisselen ontstaat er een dynamiek van innovatie. (Porter, 2000) Bedrijven en organisaties profiteren in clusters door de aanwezigheid van goede infrastructuur, kennis, werknemers en productiefactoren. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 113) Bij aanwezigheid van deze factoren is een cluster een goede vestigingsplaats en heeft het een aanzuigende werking op andere bedrijvigheid.

Kader 3 Oorsprong van het clusterbegrip

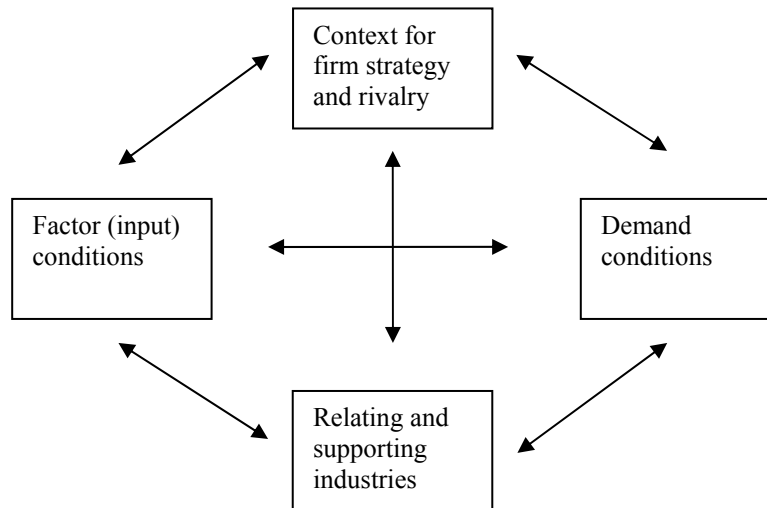
De wortels van het clusterbegrip zijn oud. Ze liggen in het industriebegrip van de Engelse econoom Alfred Marshall, zoals hij dat ontwikkelde in zijn boek ‘*Industry and Trade*’ (1919). Voor Marshall is een industrie een groep bedrijven die op dezelfde markt opereren en die gezamenlijk gebruikmaken van lokale productiefactoren. Het gemeenschappelijke doel van deze groep is ervoor te zorgen dat de gezamenlijk verkregen totale marktopbrengst de gezamenlijk te dragen kosten overtreffen. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 110)

Oorzaken van samenklontering van grote en kleine bedrijven heeft onder andere te maken met diverse vormen van afhankelijkheid. Er is bijvoorbeeld sprake van technische afhankelijkheid wanneer een product van het ene bedrijf input is voor een ander bedrijf. Een andere vorm van afhankelijkheid betreft een gemeenschappelijke oriëntatie op dezelfde vestigingsplaatsfactor. Een vliegveld kan daar een goed voorbeeld van zijn. Op en rond een vliegveld zijn veel bedrijven gevestigd die niets met elkaar te maken hebben, maar wel afhankelijk zijn van het luchtvaartverkeer. Een ander voorbeeld is de concentratie van horecavestigingen in de directe buurt van culturele instellingen, zoals theaters, bioscopen en musea. Zij profiteren van bezoekers die deze instellingen trekken. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 113) De nadruk ligt op het belang van geografische nabijheid van de partijen die deel uitmaken van een cluster. Fysieke nabijheid vergemakkelijkt het ‘*face-to-face*’ contact tussen partijen die tot de cluster behoren. (Porter, 2000)

Een cluster kan een enorme voorsprong opbouwen tegenover andere regio's, om zo een wereldleider te worden op een bepaald specialistisch gebied. Het bekendste voorbeeld van een cluster is Silicon Valley, het hightech industriegebied in Santa Clara Valley, ten zuiden van de Baai van San Francisco in Californië. Een goed ontwikkeld cluster levert een grote bijdrage aan de economische ontwikkeling van een regio. Het is voor een regio nuttig clustervorming te stimuleren. Een goed ontwikkeld cluster gelegen in een naastgelegen gebied kan ook waardevol zijn voor de economische ontwikkeling van een regio. Regio's kunnen elkaar aanvullen door middel van regionale samenwerking op het gebied van kennis, natuurlijke hulpbronnen, werkgelegenheid of door productie van benodigde materialen. (Amin, 2000) Door de aanwezigheid van een goed functionerend cluster krijgt de regio meer bekendheid bij bedrijven en organisaties. Een cluster heeft een aanzuigende werking op bedrijven en organisaties.

Porter legt de voordelen van de clustertheorie uit aan de hand van 'zijn' diamant. Het betreft hier de volgende vier regionale voordelen:

- Economische orde, *structuur en rivaliteit tussen ondernemingen*
- Productiefactoren
- Vraagfactoren,
- Netwerken van sectoren, *gerelateerde en aanvullende industrieën*

Figuur 4 De Diamant van Porter, 2000

2.3.2 Netwerken

Een netwerk is een samenklontering van kennis, een netwerk hoeft echter niet geografisch gecentreerd te zijn. In de sociale geografie wordt de term netwerk hoofdzakelijk gebruikt om te refereren aan een transportnetwerk of permanente faciliteiten (wegen, rails en kanalen), of aan schematische services, (bussen, treinen en vliegtuigen). Het is echter uitgebreid met vele andere types van aaneenschakelingpatronen met inbegrip van administratieve grenzen, sociale contacten en telecommunicatie. (RJ Johnston, D Gregory, G Pratt en M Watts, 2000: 550)

Gedurende de jaren tachtig veranderde in de economische geografie de betekenis van het netwerkbegrip. Het kreeg een minder geografisch en een meer bedrijfsorganisatorische inhoud. Deze verandering paste in de ontwikkeling naar een kennisintensieve informatiemaatschappij. Het netwerkbegrip, zoals zich dat vanaf de jaren tachtig heeft ontwikkeld, is geen geografisch begrip. Argumenten voor netwerkvorming liggen in de bedrijfseconomische sfeer, niet in de kenmerken van de vestigingsregio. Het omgevingsklimaat is wel van belang, maar alleen in bedrijfseconomische en niet in geografische zin. Netwerken kunnen zich internationaal en zelfs wereldwijd uitstrekken, met partners in verschillende landen of werelddelen. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 109)

Actoren onderkennen de toegevoegde waarde van een netwerk. Netwerkrelaties kenmerken zich door duurzame samenwerking op basis van vertrouwen. Vandaar dat actoren in een netwerk elkaar eerder als partner dan als concurrent of rivaal beschouwen. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 108)

Samenwerking tussen een groep actoren, waarbij het bereiken van een gezamenlijk doel vooropstaat en belangen voor een deel gemeenschappelijk zijn, vormt het fundament van het hedendaagse economische netwerkbegrip. Samenwerking vindt plaats om twee redenen (Oerlemans en Meeus, 1995: 101):

- Er wordt samengewerkt tussen ondernemingen/ organisaties die beschikken over complementaire competenties (aanvullende deskundigheid)
- Er wordt samengewerkt tussen bedrijven wanneer schaal- en synergievoordelen kunnen worden behaald. Met andere woorden: kostenbesparing.

Belang van netwerken

Er zijn twee soorten verschijnselen die er de oorzaak van zijn dat de belangstelling voor netwerken de laatste jaren sterk toeneemt (Boekema en Kamann, 1989):

1. Veranderingen in het strategische gedrag van ondernemingen, overnames, fusies en dergelijke;
2. Veranderingen in de technologie die een andere productie organisatie mogelijk maken.

2.3.3 Samenhang van clusters en netwerken

Een cluster is een vorm van een ruimtelijke concentratie, waarin onderlinge relaties, ook wel netwerken genoemd, samenwerken voor een betere ontwikkeling van het cluster. Een netwerk kan functioneren op regionaal niveau, maar ook op nationaal- of internationaal- en intercontinentaal niveau. Bij clusters ligt de nadruk op de ruimtelijke concentratie en bij netwerken ligt de nadruk op samenwerking.

Clusters en netwerken worden in de vakliteratuur vaak als synoniemen gebruikt maar dat is niet terecht (Visser 2000). Het grote verschil tussen clusters en netwerken is dat clusters geografische concentraties van bedrijven zijn die mogelijk onderling samenwerken. Bij netwerken geldt het omgekeerde, het zijn samenwerkende bedrijven die niet persé in elkaars nabijheid hoeven te zitten. (Pater, Groote en Terlouw, 2002: 110) Duidelijk is wel dat deze begrippen nauw met elkaar verbonden zijn, maar verschillen in de manier van samenwerken.

2.4 Vestigingsklimaat

Ruimte voor economische activiteiten staat volop in de belangstelling. Voldoende ruimte is een noodzakelijke voorwaarde voor economische ontwikkeling. Daarbij gaat het niet alleen om de kwantiteit, maar ook om de kwaliteit van de terreinen. (Ministerie van Economische Zaken, 1999: 19) Het betreft hier aanwezige faciliteiten in de omgeving, zoals (kennis) infrastructuur, natuurlijke hulpbronnen, de markt en de toegang hiertoe. Aanwezigheid van clusters en netwerken leveren een positieve bijdrage aan een vestigingsplaats.

Om aansluiting te vinden met de ontwikkeling van de netwerkeconomie is een goed vestigingsklimaat van groot belang. Landen en regio's proberen zich, ten aanzien van het vestigingsklimaat, meer en meer te overtreffen. Het wordt steeds belangrijker om bedrijven en clusters, aan te trekken en te behouden.

Versterking van het vestigingsklimaat kan worden gerealiseerd door aandacht te schenken aan de volgende punten (Ministerie van Economische Zaken, 1999: 23):

- Zorgen voor een stabiel algemeen economisch klimaat
- Beschikbaarheid van natuurlijke hulpbronnen
- Stimuleren van concurrentie en marktwerking
- Versterken van het innovatieve vermogen
- Versterken van de ruimtelijk-economische structuur
- Druk van regelgeving verlagen

Een goed vestigingsklimaat vraagt om beleid dat is toegesneden op de aspecten van dat vestigingsklimaat. Het beleid moet daarbij voortdurend inspelen op wijzigende omstandigheden en op de steeds hogere eisen die economische activiteiten stellen aan dat vestigingsklimaat. De uitdagingen voor het ruimtelijk-economisch beleid komen tot uitdrukking in twee samenhangende pijlers: de versterking van het ruimtelijk-economisch netwerk als geheel en de versterking van de regio's die samen vorm geven aan dat netwerk. (Ministerie van Economische Zaken, 1999: 23)

2.5 Samenhang van de begrippen

De begrippen die in dit hoofdstuk zijn behandeld hebben direct of indirect wat met elkaar te maken. Nu de laatste decennia de snelheid van het globaliseringproces toeneemt, wordt het voor regio's steeds belangrijker zich te ontwikkelen op sociaal- en economisch gebied en zich te onderscheiden van andere regio's.

Regionale ontwikkelingsplannen hebben ten doel het economisch- en sociaal ontwikkelen van een regio door sterke punten optimaal te benutten en te verbeteren. Dit om de regio te profileren in de globaliserende wereld, zodat de regio 'open' staat voor netwerken voor verdere ontwikkelingen.

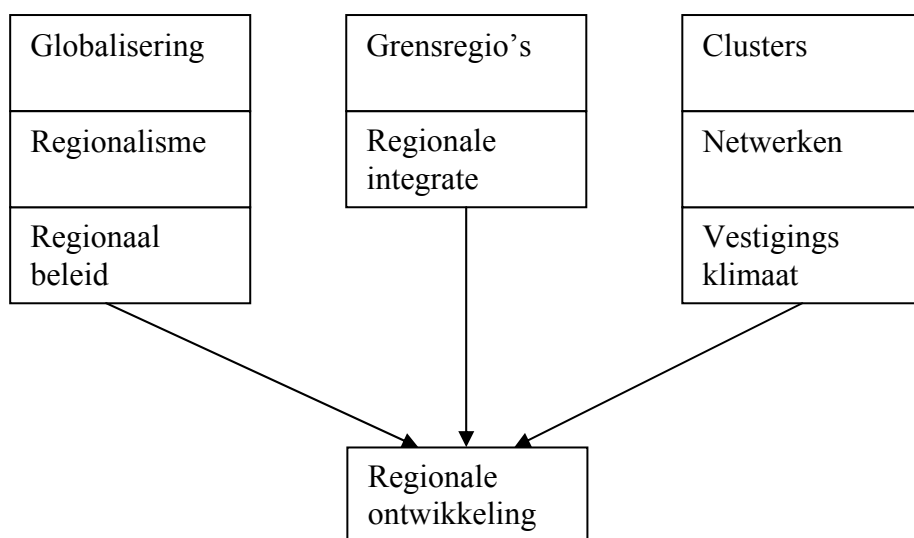
Grensregio's vervullen een dubbele rol. Aan de ene kant maken zij deel uit van een bepaalde nationale eenheid, de grens vormt daarbij een scherpe scheidslijn tussen de verschillende nationale systemen. Aan de andere kant vormen grensgebieden een door natuurlijke, geografische, historische en etnologische verbondenheid ontstane functionele samenhang welke de kunstmatigheid van de grens onderstreept. De grensregio richt zich eerder tot ontwikkelingen uit het binnenland, terwijl een regio aan de andere kant van de landsgrens mogelijk meer kansen biedt voor regionale ontwikkeling. Dit ondanks dat deze regio door een ander systeem wordt bestuurd. Regio's kunnen elkaar met kennis en innovatie aanvullen wanneer belangen overeenkomen. Integratie is daarom een belangrijk aspect in regionale ontwikkeling.

Een regio met een goed productiemilieu en strategische voordelen heeft een aantrekkingskracht op bedrijven en organisaties. De concentraties van bedrijven en kennis die hierdoor ontstaan hebben ook een zuigende werking op nieuwe bedrijven. Concentraties van economische activiteiten hebben een goede invloed op sociale en economische ontwikkeling van een regio. Aanwezigheid van geografische concentraties en concentraties van kennis geven mogelijkheden voor succesvolle sociale en economische ontwikkeling van een regio.

Het is belangrijk dat beleid wordt gericht op de ontwikkelingen binnen een regio. Door het decentraliseren van het nationale beleid, kan een nauwkeurigere nadruk worden gelegd op sterke punten binnen regio's. Deze sterke punten kunnen door gericht beleid beter ontwikkelen. Gedecentraliseerd beleid hoort echter wel te passen in het nationale beleid.

Iedere regio heeft andere eigenschappen en mogelijkheden, waardoor regio's elkaar kunnen aanvullen, om zichzelf sociaal en economisch te ontwikkelen. Hierbij kan regionale integratie erg belangrijk zijn. Via samenwerking kunnen regio's zichzelf in benodigde kennis en hulpbronnen te voorzien. Voor dergelijke samenwerking moeten echter wederzijdse belangen aanwezig zijn.

Clusters en netwerken bepalen het klimaat van een vestigingsplaats. Hoe beter clusters en netwerken binnen een regio functioneren, des te beter het vestigingsklimaat. Een goed vestigingsklimaat heeft een aanzuigende werking op nieuwe economische activiteiten. Ook clusters die in aangrenzend gebied zijn gelegen kan positieve invloed hebben op de regio.

Figuur 5 Samenhang van de begrippen

HOOFDSTUK 3 ANALYSE REGIONALE ONTWIKKELINGSPLANNEN

Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksregio's en hun ontwikkelingen en de resultaten van het veldonderzoek. Regionale ontwikkelingsplannen uit Arica en Tacna worden geanalyseerd en vergeleken. Tevens zijn interviews met regionale instanties afgenomen, deze zijn ook in dit hoofdstuk opgenomen.

3.1 Beschrijving van het onderzoeksgebied

De gebiedsbeschrijving geeft algemene informatie over Chili en Peru. Om beter inzicht te krijgen in de situatie van de onderzoeksregio's wordt tevens een beschrijving gegeven van de regio's Arica en Tacna.

Informatie / Land	Chili	Peru
Hoofdstad	Santiago	Lima
Aantal inwoners	16.130.000	28.30.000
Oppervlakte	756.950	1.285.220
Bevolkingsdichtheid p/ km ²	21	22
BNP	\$US 12.700	\$US 6.400
Valuta	Chileense Pesos	Peruaanse Nieuwe Soles
Werkloosheidscijfer	7,8 %	7,2 % (Lima)
Armoede cijfer	18,2 % (2005)	54 % (2003)

Tabel 1 Informatie over Chili en Peru (CIA Factbook 2006, www.ine.cl 2007, www.inei.gob.pe, 2007)

Figuur 6 geeft een classificatie weer van de wereld economieën. Chili valt onder de 'Upper-middle-income economies' terwijl Peru tot de klasse 'Lower-middle-income economies' behoort. Het verschil in Bruto Nationaal Product tussen de landen en het armoede cijfer laat zien dat Peru economisch minder ontwikkeld is dan Chili.

De Chileense bevolking is een mix van verschillende bevolkingsgroepen. Ongeveer 65% van de huidige bevolking zijn 'mestiezen', afstammelingen van Spaanse kolonisten en Indiaanse vrouwen.

Ongeveer 10% van de bevolking bestaat uit

inheemse volken of '*pueblos indígenas*'. Door de

vele gemengde huwelijken zijn er niet veel zuivere indianenrassen meer over. Ongeveer 25% van de bevolking bestaat uit blanken, die sinds het einde van de 19^e eeuw naar Chili emigreerden vanuit voornamelijk Duitsland, Engeland en Zwitserland.

(Caistor, 1997) De samenstelling van de Peruaanse bevolking is ook zeer divers en bestaat uit ongeveer 54% Indianen, 32% Mestiezen, 12% blanken en Spanjaarden en 2% van de Peruaanse bevolking is van Afrikaanse en Aziatische afkomst. (Le Grand, 1998)

Administratief gezien is Chili onderverdeeld in dertien regio's. Deze regio's hebben naast hun naam een officieel regionummer. Tarapacá wordt als noordelijkste de eerste regio genoemd, de meest zuidelijke regio is de twaalfde. De regio van de hoofdstad Santiago vormt een uitzondering, deze wordt alleen met de volledige naam aangeduid. De regio's zijn onderverdeeld in provincies, deze provincies weer in gemeenten. (Caistor, 1997: 7)

Figuur 6 Classificatie wereld economieën (Skeldon, 1997: 49)

Peru is administratief onderverdeeld in vijftieng departementen. Deze departementen worden aangeduid met de naam van de hoofdstad. Regio Lima, waarin de gelijknamige hoofdstad van het land is gelegen, bevat de meest inwoners. Hier ligt het economische en bestuurlijke centrum van Peru. (Le Grand, 1998: 8)

Bij de ontwikkeling van een land wordt niet aan alle regio's dezelfde aandacht geschonken. Hiervoor kunnen uiteenlopende redenen zijn, bijvoorbeeld efficiëntie, beperkte slaagkans, financiële middelen enzovoort. (Boekema en Allaert, 1999: 88). Onderontwikkeling heeft vaak een historische achtergrond. In de volgende subparagrafen wordt de historie van de regionale ontwikkeling van Arica en Tacna samenvattend beschreven.

3.1.1 Regio Arica

Arica is de noordelijkste stad van Chili, gelegen in de Tarapacá regio en samen met Iquique de belangrijkste stad van deze regio. De twee noordelijkste provincies van de regio Tarapacá, Arica en Parinacota, zullen vanaf 2008, een nieuwe regio vormen. Regio Tarapacá blijft de eerste regio, Arica en Parinacota zal worden aangeduid als dertiende regio. In dit rapport is de ontwikkeling van de toekomstige regio, Arica en Parinacota, geanalyseerd, met Arica als belangrijkste stad.

Arica is 2.060 kilometer verwijderd van de hoofdstad Santiago en 19 kilometer van de Peruaanse grens. De stad heeft 191.400 inwoners en is gelegen in de Atacama woestijn, waar een heet en droog klimaat heerst. Meestal wordt er per jaar 'niets' aan neerslag geregistreerd. De stad is gelegen aan de monding van een rivier die zijn oorsprong vindt in de Andes. Van januari tot maart kan water uit deze rivier gebruikt worden voor irrigatie. De aanwezigheid van de rivier zorgt echter gedurende het hele jaar voor een stabiel grondwaterpeil zodat water, zowel drinkwater als water voor de landbouw en industrie, uit de bodem gepompt kan worden.

De *Norte Grande*, zoals de Atacama woestijn in Chili ook wordt genoemd, beslaat een kwart van het Chileense grondgebied. De bodem bevat immense voorraden nitraat, koper en erts. (Caistor, 1997: 8) Het is de stad Iquique die omringd wordt door deze rijke bodem, de stad Arica bevat nauwelijks dergelijke natuurlijke rijkdommen. (Portugal, 2007)

Arica viel onder Peruaanse bestuur totdat Chili de Tarapacá regio tijdens de Pacific oorlog, 1879-1883, veroverde. Behalve Tarapacá werd al eerder, het iets zuidelijker gelegen Antofagasta van Bolivia veroverd. Dit grondgebied is rijk aan mineralen, wat de economie van Chili heeft gestimuleerd.

Geschiedenis van Arica

Sinds de verovering in 1880, heeft de Chileense staat voortdurend zorg gedragen voor de bescherming en integratie van Arica. Dit gebeurde via verschillende strategieën, waaronder de stimulering van migratie naar het gebied, het gebruik van educatie om de Chileense identiteit van de regio te versterken, steun aan het werk van de Katholieke Kerk, de aanleg van infrastructuur om nationale en internationale investeerders aan te trekken, actieve en permanente militaire aanwezigheid, en het naar elkaar toegroeien van publieke instituties die de belangen van de overheid, expansie en grensbewaking behartigen. Dit proces wordt 'Chilenisering' genoemd. (Podesta, 2003: 223)

De Chileense staat heeft geprobeerd de Chileense identiteit en de vaderlandsgezindheid in Arica aan te moedigen, om zo te stimuleren dat Arica onderdeel van Chili zou blijven. Tegelijkertijd werd de regio zwak en afhankelijk van de hoofdstad gehouden. (Podesta, 2003)

Het lijkt erop dat de overheid meer geïnteresseerd is geweest in versterking van de controle over het grondgebied dan het stimuleren van economische, sociale en politieke ontwikkeling van de regio. Omdat de aanwinst van dit gebied voor Chili een gevolg was van een militaire overwinning op Peru, heeft dit conflict de relaties tussen deze twee landen voortdurend bepaald. Deze strijd komt nog steeds in verschillende vormen tot uitdrukking, bij diplomatieke- en economische spanningen, maar ook in sportieve prestaties. (Podesta, 2003: 227)

Gesteld kan worden dat Arica één van de zwakste regio's van Chili is vanwege de grensproblematiek die specifiek is voor het gebied. De regio is hevig gemilitariseerd en is gevoelig vanuit een geopolitiek oogpunt. Dit heeft grote invloed gehad op de economische ontwikkeling, de manier waarop het gebied ondergeschikt is gehouden aan de centrale overheid en de specifieke wijze waarop publieke instituties in Arica werken. Een regionale bourgeoisie, die sterk genoeg was om de toekomst van de regio te beïnvloeden, heeft zich nooit kunnen ontwikkelen. (Podesta, 2003: 227)

Arica is een regio die gedurende haar geschiedenis geen samenhangend en overkoepeld ontwikkelingsproject heeft gekend; de inspanningen van de overheid zijn meer gericht geweest op de bescherming en de verbreding van de centrale macht dan in het versterken van de interne capaciteiten van de regio zelf. Daarbij is het zo dat Arica geen duidelijke rol heeft in de nationale ontwikkeling. De regio is weliswaar geïntegreerd in het land, maar is hierbij gefragmenteerd en intern verdeeld geraakt. Dit komt doordat nationale ontwikkelingsstrategieën altijd een voorkeur gaf aan Iquique of Arica, nooit beide steden samen. Zie kader 5. (Podesta, 2003)

Kader 4 Rivaliteit tussen Iquique en Arica

Tot 1930 hadden de nitraatvlaktes bij Iquique de aandacht van de Chileense overheid; daarna, tussen 1930 en 1950, stimuleerde de overheid projecten, investeringen en acties in de gebieden rondom Antofagasta met als doel de groei van de koperindustrie te bevorderen. Vanaf 1950 tot en met 1973 wordt Arica bevoorrecht door de overheid, ten koste van Iquique. Deze situatie wordt weer omgedraaid in 1974 wanneer de militaire regering zich op Iquique concentreert en de stad Arica als eventueel oorlogsgebied bestempelt. De jaren '90 beginnen met het herstel van de democratie, maar worden daarnaast gekenmerkt door een verdere versterking van Iquique ten koste van Arica. Deze opeenstapeling van eenzijdig beleid heeft de regio grote schade toegebracht. Het heeft een cultuur van verdeeldheid en wederzijds wantrouwen tussen Iquique en Arica teweeg gebracht en de ontwikkeling van de regio als geheel verzwakt. (Podesta, 2003)

Iquique heeft zich economisch beter kunnen ontwikkelen door de aanwezigheid van mineralen. Arica is in ontwikkeling achtergebleven. Dit is een begin in het proces van de afscheiding van de provincies Arica en Parinacota van regio Tarapacá. De stad Arica en diens omgeving wil in de toekomst hun eigen ontwikkeling en geldstromen coördineren. (Gonzalez, 2006)

De nationale overheid stimuleert migratie naar het noorden van Chili omdat mensen nodig zijn voor economische ontwikkeling. Mensen zijn enerzijds arbeidskrachten en daardoor producent en anderzijds zijn zij consumenten die zorgen voor afname van producten.

Bevolking	Arica
1940	14.060
1970	87.720
2000	191.400

Tabel 2 Bevolkingsaantal Arica (www.ine.cl)

De stad Arica

De stad Arica is een grensstad bij uitstek aangezien het op het drielandenpunt ligt van Chili, Peru en Bolivia. Door deze ligging en zijn historie neemt de stad een belangrijke geopolitieke plaats in. Met een spoorlijn is de stad verbonden met Tacna (Peru) en La Paz (Bolivia),; er bestaat geen spoorverbinding met binnenlandse steden. De spoorlijn naar Tacna is aangelegd door de Peruaanse overheid toen Arica nog onderdeel van Peru was (Vargas Mamani, 2006). De haven biedt voor de stad een toegang tot overig Chili en de wereld en wordt voor 70% door Boliviaanse bedrijven gebruikt als deur naar de buitenwereld, aangezien Bolivia in de Pacific oorlog de toegang tot de zee aan Chili verloor. Net ten noorden van de stad is een vliegveld gelegen. Autowegverbindingen zijn er met steden in binnenland, Peru en Bolivia.

De stad is erg compact opgezet en heeft relatief veel inwoners op een klein oppervlak. Het centrum is niet groot, heeft een westerse aanblik en wordt gekenmerkt door 'El Morro', een imposante berg aan de rand van de stad. Het centrum wordt gekarakteriseerd door vele overdekte markten waar een grote verscheidenheid aan producten verkocht worden. In de hoofdstraat van het centrum worden apotheken afgewisseld door restaurantjes, winkeltjes en financiële instellingen. Opvallend is dat de kroegen niet druk bezet zijn; de lokale bevolking kan de horecaprijzen niet betalen. Rondom het centrum woont de wat rijkere bevolking, maar verder achteraf zijn de wijken van de minder welgestelde bevolking te vinden. De haven ligt nabij het centrum van de stad, met daarnaast het treinstation. Strand dat geschikt is voor toerisme, ligt in perifere gebieden van de stad.

Het busstation, voor nationale- en internationale bestemmingen, ligt tien minuten buiten het centrum. De universiteiten zijn op verschillende locaties door de stad verspreid.

Figuur 7 Het internationale busstation in Arica

Figuur 8 Een man in Arica bewaert een plantsoen

De stad zelf heeft een groene aanblik door de veelvuldige bewatering van plantsoenen en bomen. Buiten de stad is het droog en wordt weer meteen zichtbaar dat de stad in de woestijn is gelegen. Ten noordoosten en oosten van de stad zijn twee valleien gelegen, Lluta en Azapa. In de Lluta Vallei zijn voornamelijk kippenfokkerijen gevestigd, de Azapa Vallei wordt gebruikt voor tuinbouw van niet-traditionele landbouwproducten. Water voor irrigatie wordt opgepompt uit de bodem.

Figuur 9 Inzoomen op de ligging van Arica en Tacna

3.1.2 Regio Tacna

Tacna is de meest zuidelijke stad van Peru, 1.293 kilometer ten zuiden van de hoofdstad Lima en 50 kilometer verwijderd van de Chileense grens. De stad heeft 294.200 inwoners en is gelegen in de Atacama woestijn waardoor er een heet en droog klimaat heerst. De bodem bevat voorraden nitraat, koper en ertsen. Tacna was onderdeel van Peru totdat het in de Pacific oorlog door Chili werd veroverd. Na moeizame onderhandelingen tussen Chili en Peru, is Tacna sinds 1929 weer onderdeel van Peru. Net ten oosten van Tacna begint de Andes waar de toppen een hoogte van meer dan zesduizend meter bereiken. (Le Grand, 1998)

Figuur 10 De trein rijdt twee keer per dag tussen Tacna en Arica

Tacna ligt nabij het drielandpunt van Peru, Bolivia en Chili. Een spoorlijn verbindt de stad met Arica, dat ten tijde van de aanleg in 1856 nog bij Peru hoorde. Deze trein rijdt op doordeweekse dagen twee keer van Tacna naar Arica en wordt allen gebruikt voor personenvervoer. Buiten de stad in een vliegveld gelegen. Autowegen verbinden de stad met binnenlandse steden en met Arica (Chili) en La Paz (Bolivia). Tacna is niet gelegen aan de kust en heeft geen haven.

Door de geografische ligging varieert de temperatuur tussen de 12 en 30 graden Celsius en is geschikt voor het verbouwen van subtropische groente en fruitsoorten die behoren tot de niet-traditionele landbouw.

Net als in Arica is de droogte een probleem voor de landbouw, maar ook in Tacna wordt door de aanwezigheid van een rivier de grondwaterstand op een dusdanig peil gehouden dat water uit de grond gepompt kan worden dat geschikt is voor de landbouw.

Geschiedenis van Tacna

In de Peruaanse geschiedenis heeft het 'centralisme' een belangrijke rol gespeeld, de nationale overheid bepaalde ontwikkelingen voor het hele land. Het gevolg hiervan is dat de hoofdstad Lima, erg modern en goed ontwikkeld is. Het overgrote deel van economische- en politieke handelingen vinden hier plaats. Tweederde van het nationale inkomen wordt in Lima gegenereerd. Regio's met een meer perifere ligging zijn hierdoor onderontwikkeld. De klimatologische- en geografische verschillen in het land zijn groot, waardoor deze perifere regio's een aanzienlijke bijdrage zouden kunnen leveren aan bijvoorbeeld verscheidenheid in exportproducten, consumptiegoederen en aanbod van toerisme. (Portugal, 2007) Tacna is een regio die zich door gebrek aan aandacht van de nationale staat niet optimaal heeft ontwikkeld. In het verleden zijn verschillende pogingen gedaan door de overheid om decentralisatie van het beleid te voeren, dit heeft echter niet de gewenste uitwerking gehad. Bovendien is de regio Tacna een specifiek geval binnen Peru. Het is de laatste regio voor de grens van Chili, wat als vijandig werd beschouwd. Net zoals Arica in Chili, werd Tacna tot potentieel oorlogsgebied bestempeld door Peru, waardoor meer aandacht werd gegeven aan militarisme dan aan economische ontwikkeling van het gebied. (Portugal, 2007 en Cabieses, Kruijt, Lizarraga en Vellinga, 1981)

Door de aangrenzende ligging met Chili werden goederen tussen de beide landen gesmokkeld zonder dat hier belasting over werd betaald. Dit bereikte in de jaren zeventig een hoogtepunt. In de jaren negentig besloot de Peruaanse overheid, onder leiding van President Fujimori, een beleid ten aanzien van deze situatie op te stellen. Het smokkelen van goederen werd ingedamd door invoering van ZOFRATACNA. De vele illegale handelaren die zich in Tacna hadden gevestigd accepteerden de nieuwe wet, die bepaalt dat de handel in goederen legaal wordt tegen het betalen van een te verwaarlozen belasting. ZOFRATACNA is een handelsvrije zone, de regel- en belastingvoordelen gelden voor binnen- en buitenlandse handelaren. (Portugal, 2007)

De stad Tacna

Het centrum wordt gekenmerkt door een brede straat die uitkomt bij de kathedraal, '*Catedral de Tacna*', wat een grootse uitstraling geeft. Buiten de hoofdstraat zijn er kleinere straten met voornamelijk internetcafés, kleine kiprestaurantjes en vele overdekte marktjes waar vooral kleding en schoeisel wordt verkocht. Door de lage prijs van de producten in vergelijking met Chili komt een groot deel van de Aricaanse bevolking winkelen in Tacna. De casino's zijn een opvallende verschijning waar een groot deel van de bezoekers uit Chilenen bestaat. De stad geeft een onrustige indruk, dit komt voornamelijk door de vele claxonerende auto's en de te smalle trottoirs voor het aantal mensen.

De bewoners in Tacna leven over het algemeen dicht op elkaar, buiten het centrum. Het inwoneraantal van de regio is sterk gegroeid. Dit komt onder andere door de vrijhandelszone. Ook zijn er veel migranten woonachtig in Tacna, afkomstig uit Puno, een regio ten noordoosten van Tacna. Deze migranten hopen in Tacna een baan te vinden of anders op zoek te gaan naar werk in Chili. (Vargas Mamani, 2006)

Bevolking	Tacna
1940	37.500
1970	99.520
2000	294.200

Tabel 3 Bevolkingsaantal Tacna (www, inei.gob.pe)

3.2 Regionale ontwikkelingsplannen van Arica en Tacna

Regionaal economisch beleid wordt meestal omschreven als het aanwenden van instrumenten ten voordele van één of meerdere regio's met economische moeilijkheden, al beperkt deze strategie zich niet alleen tot streken met moeilijkheden. Bij het opstellen van een regionaal economisch beleid vormt het formuleren van de geschikte strategie min of meer de sleutel van een succesvol of minder gelukt regiobeleid. (Boekema en Allaert, 1999: 83) Om de huidige strategieën van de economische ontwikkeling van de regio's Arica en Tacna te analyseren wordt gebruik gemaakt van regionale plannen, opgesteld door overheidsinstanties uit de regio's. Deze worden later in de paragraaf benoemd.

Van beide regio's zijn algemene regionale ontwikkelingsplannen geanalyseerd om de huidige visie van Arica en Tacna in kaart te brengen. Uit interviews met de Camara de Comercio uit Arica en Tacna en met het Ilustre de Municipalidad Arica, bleek dat de toeristische-, industriële- en agrarische sector de belangrijkste economische sectoren zijn. De industriële- en agrarische sector verzorgen het grootste aandeel van de exportproductie, terwijl de toeristische sector in Arica en Tacna het meest bekend is buiten deze regio's.

Van Arica en Tacna zijn ontwikkelingsplannen geanalyseerd die specifiek gericht zijn op de agrarische- en toeristische sector. De industriële sector wordt in algemene ontwikkelingsplannen toegelicht, evenals de visserij, dat belangrijk is voor de economie in Arica en de mijnbouw in Tacna.

Deze beleidsplannen, opgesteld door en voor de regio Arica en Tacna zijn hieronder in een tabel kort samengevat. Daarna wordt kort weergegeven welke opmerkelijke overeenkomsten en verschillen zijn waargenomen bij de analyse en vergelijking van deze beleidsplannen. Bij het vergelijken van de ontwikkelingsplannen van Arica en Tacna is ook de informatie die is verkregen uit interviews met Camara de Comercio uit Arica en Tacna, het Ilustre de Municipalidad van Arica, Servicio Agrícola y Granadero en Gobierno Regional Tacna gebruikt. In bijlage 1 staan de overheidsinstellingen beschreven die informatie hebben verstrekt voor dit onderzoek.

Regionale ontwikkelingsplannen, Arica:

1. Estrategia Regional de Desarrollo, Región de Tarapacá, 2001-2006
Opgesteld door: CORFO, Corporación de Fomento de la Producción
2. Indicadores Económicos y Sociales de Arica y Parinacota, 2006
Opgesteld door: CORDAP, Corporación de desarrollo de Arica y Parinacota in samenwerking met het Ilustre de Municipalidad de Arica
3. Análisis Económico para nueva Región Arica y Parinacota, 2005
Opgesteld door: CORDAP, Corporación de desarrollo de Arica y Parinacota
4. Estudio de Clusters Regionales: Consultor Paris Salgado Henriquez, Region de Tarapacá, Opgesteld door: ProChile, in samenwerking met CORFO, Cluster: Madera-Minero-Olivícola

Ontwikkelingsplan	Doel	Strategie
1	-Van Arica een welvarende regio maken waarin de culturele, sociale en economische gesteldheid van de bevolking als indicator wordt gebruikt. - Ieder groep dient voordeel te ondervinden van economische vooruitgang.	- Arica economisch gelijk aan overig Chili - Vergroten exportproductie voor industrie en landbouw door technologische ontwikkeling - Richten op nationaal en internationaal toerisme met als sterke punten het klimaat, strand en de vriendelijkheid van de inwoners - Arica profileren als opening van Chili naar de rest van de wereld wat betreft het optimaliseren van het gebruik van de haven - Verbeteren van de complete infrastructuur ten voordele van iedere sector - Stedelijke ontwikkeling - Samenwerking met Tacna ten behoeve van infrastructuur - Stimuleren buitenlandse toerisme, inzetten op klimaat cultuur en vriendelijkheid van de bevolking.
2	-Ondersteuning bieden bij het opstellen van regionale ontwikkelingsplannen	-Overheidsinstanties kennis geven van de problematische situatie van werkloosheid, bevolkingsgroei, huisvesting, infrastructuur, buitenlandse investeringen en export
3	-Economische- en politieke achterstand van de regio ten opzichte van Chili verkleinen - De regio minder afhankelijk maken van nationale subsidies	- Investeren in de productiemogelijkheden van voornamelijk de landbouw en de visserijsector waardoor de exportproductie kan worden vergroot. De focus ligt op het verbeteren en vermeerderen van de productiviteit, door middel van samenstelling van gespecialiseerde clusters. Om de concurrentiekracht te verbeteren wordt de exportsubsidie aangepast. - Investeren in informatie- en communicatie technologieën voor aansluiting op internationale netwerken, maar ook voor verbetering van de communicatie tussen beleid en ondernemers. - Toeristische sector optimaliseren door verbeteren van horeca- en informatievoorziening.
4	- Vormen van regionale exportclusters om de concurrentiepositie op de wereldmarkt te vergroten. Hierbij gaat het om clusters in de olijvensector, mijnbouw en tropisch hardhout. De olijvensector wordt in dit geval uitgelicht.	- Ervoor zorgen dat de naam 'Aceituna de Azapa' bekend wordt bij (buitenlandse) handelaren, zodat duidelijk is uit welke regio de olijven komen om bekendheid aan de regio en het product te geven. - Door middel van educatie en specialisatie van het productieproces en verbeterde waterdistributie de exportproductie vergroten. - Aantrekken van buitenlandse investeerders. - Risico verkleinen voor handelaren en investeerders door de negatieve invloed van de US\$ te beperken belastingverlaging.

Regionale ontwikkelingsplannen, Tacna:

1. El plan Estratégico del sector Agrario de la Región Tacna 2002-2011
Opgesteld door: Portal Regional Agrario Tacna
2. Proceso de Descentralización, Gerencia Regionales y Direcciones por el Gobierno Regional, 2004
Opgesteld door: Gobierno Regional Tacna
3. Plan Basarde, 2005
Opgesteld door: Subcomisión de Turismo Reynaldo Wirillos, Tacna

Ontwikkelingsplan	Doel	Strategie
1	<p>- Vestigen en ontwikkelen van een internationale agrarische markt. Door verbeteringen in de agrarische sector wordt getracht een bijdrage te leveren aan de armoede en werkloosheid op het platteland.</p> <p>- Het coördineren van bescherming en beheer van natuurlijke grondstoffen door organisatorische instituties (privaat en publiek)</p> <p>- Verbeteren van sociale en economische condities voor de inwoners van de regio.</p>	<p>- Verbeteren van de infrastructuur op gebied van irrigatie, landbouwplanning en kennis en het verbeteren van informatie en communicatietechnologie</p> <p>- Meer grond cultiveren naar landbouwgrond.</p> <p>- Richten op het verbouwen van olijven en wijn en zich toespitsen op veehouderijen voor de vleesproductie.</p> <p>- Vergroten van de export</p> <p>- Commercialiseren van de sector</p> <p>- Decentraliseren van overheidsinstantie waardoor wordt verwacht dat beleidsmakers beter op de behoeften van de agrarische sector kunnen inspelen</p> <p>- Verbeteren van de gezondheidszorg</p>
2	<p>- Het ondersteunen van economische ontwikkelingen en verbetering van de levensomstandigheden voor de bevolking in Tacna.</p>	<p>- Decentralisatie, regio zelf meer inspraak op plannen geven.</p> <p>- Een impuls geven aan de dienstensector, het toerisme en de exportproductie (landbouw, mijnbouw en industrie)</p> <p>- Steunverlening voor productieverbetering en vermeerdering voor export</p> <p>- Implementeren en onderhouden van verschillende vormen van infrastructuur</p> <p>- Verbeteren van de gezondheidszorg, kinderopvang en woningbouw</p> <p>- Stedelijke ontwikkeling</p> <p>- Aantrekken van (buitenlandse) investeerders</p>
3	<p>- Het verbeteren van die condities die dienen ter ondersteuning van de ontwikkeling van toeristische sector.</p> <p>- Integratie met andere sectoren</p> <p>- Decentralisatie van het toerismebeleid</p> <p>- Vergroten van de werkgelegenheid en de levenskwaliteit van de bevolking in Tacna</p>	<p>- Behouden van nationale kenmerken, historie, natuur en cultuur. Binnen het toerisme richt Tacna zich voornamelijk op de volgende gebieden: historisch-cultureel, culinair, gezondheidstoerisme, commercieel toerisme, ecotoerisme, avontuurlijke- en sportieve activiteiten.</p> <p>- Verbetering infrastructuur in binnen en buitenland</p> <p>- Integraal onderzoek naar vraag en aanbod, samenwerking en concurrentie voor de toeristische sector voor de grensregio (Waar komen toeristen vandaan, wat verwachten ze, wat willen ze, enz.)</p> <p>- Verbetering communicatie tussen alle sectoren in Tacna</p> <p>- Horeca</p> <p>- Verbetering informatievoorziening naar de toeristen</p>

In de ontwikkelingsplannen uit Arica en Tacna komt het hoofddoel van beide regio's wat betreft regionale ontwikkeling duidelijk naar voren: Het vergroten van het aandeel op de internationale markt door het vergroten van de kwaliteit en kwantiteit van de regionale exportproductie. In het plan van het CORDAP uit Arica staat beschreven: *Se hace realizar un gran esfuerzo para generar mayor desarrollo productivo sectorial de la agricultura, pesca, industria y servicios turísticos. También es esencial disponer de una estrategia de atracción de inversiones para mejorar la calidad y la capacidad exportadora de las provincias mas rezagadas.*

Na analyse en vergelijking van de regionale ontwikkelingsplannen en na de interviews met de regionale overheidsinstanties zijn de volgende punten van belang bij de ontwikkeling van Arica en Tacna:

1. Verbeteren van technologieën

Technologische ontwikkeling is noodzakelijk voor het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van de exportproductie. Volgens Portal Regional Agrario Tacna zijn de volgende technologische ontwikkelingen belangrijk voor de agrarische sector: *'En este sentido en el campo agrícola y agroindustrial se necesita trabajar los temas siguientes: renovación de infraestructura de riego (pozos), cambio de sistema riego y planificación de cultivos, transferencia tecnológica, capacidad y investigación, inteligencia de mercados y financiamiento.'*

Door het droge klimaat is het belangrijk te investeren in irrigatie technieken om de waterdistributie zo efficiënt en eerlijk mogelijk te laten verlopen. ProChile en CORFO verwoorden dit als volgt: *'Desarrollo de programa de mejoramiento de rendimiento agrícola, técnicas de riego para mejor aprovechamiento agua y manejo de plagas.'*

Het gaat echter niet alleen om het verbeteren van de technologie voor het verbouwen van de agrarische producten. Ook de ontwikkeling van de informatie- en communicatietechnologie zijn van belang voor het bevorderen van de toegang op communicatienetwerken, binnen en tussen sectoren. Het aangaan en onderhouden van netwerkrelaties op zowel lokaal, regionaal als globaal niveau dragen bij aan de ontwikkeling doordat kennis en informatie makkelijker uitgewisseld kan worden. Conita Delgado van Gobierno Regional Tacna geeft aan dat geïnvesteerd wordt in het ontwikkelen van netwerkstructuren, wat bijdraagt aan de kwaliteit van het vestigingsklimaat. Het CORDAP uit Arica onderstreept het belang van communicatie voor regionale ontwikkeling: *'El desarrollo de un nuevo sector sobre tecnologías de la información y comunicación.'*

2. Investeren in onderzoek

ProChile en CORFO benadrukken in hun ontwikkelingsplan het belang van educatie en onderzoek. Er wordt geïnvesteerd in educatie om het opleidingsniveau van arbeiders te verhogen. Bovendien wordt geld vrij gemaakt voor uitbreiding van onderzoeksinstituten zoals het dependance van de faculteit Agronomía aan Universidad de Tarapacá ter ontwikkeling van de agrarische sector. *'Discusión acerca de fortalecer las labores de extensión de la Universidad de Tarapacá, a través su Facultad de Agronomía.'*

Ook in Tacna wordt grote waarde gehecht aan educatie. Gobierno Regional Tacna schrijft: *'Desarrollo de un programa de capacitación en el área agrícola a olivicultores asistido por Universidades regionales o Institutos tecnológicos.'*

Bovendien wordt er geïnvesteerd in het uitvoeren van goed marktonderzoek om te bepalen waar mogelijkheden liggen in de markten van de buurlanden, maar ook van de rest van de wereld.

Gonzalez van het Ilustre de Municipalidad benadrukt het belang van onderzoek en educatie voor regionale ontwikkeling. Hiertoe horen ook goede infrastructuren (netwerken) op het gebied van educatie en kennis, ter ontwikkeling van het innovatieve vermogen in voornamelijk de industriële- en agrarische sector.

3. Infrastructuur

Verbetering van de infrastructuur in Arica en Tacna is gewenst ten aanzien van ontwikkeling van de toeristische sector (personenvervoer) en ter bevordering van de handel (goederenvervoer). Het gaat hierbij niet alleen om de binnenlandse infrastructuur en bereikbaarheid van de regio's, maar ook de verbinding tussen Arica en Tacna.

Portal Regional Agrario Tacna schrijft: *'Un importante servicio de transporte de carga y pasajeros se efectúa por la red nacional de carretera, particularmente entre Tacna, Arequipa, Lima como también hacia la ciudad Arica-Chile'*.

Subcomisión de Turismo Reynaldo Wirillos uit Tacna omschrijft maatregelen op multiprovinciaal- en binationaal niveau. Gobierno Regional Tacna geeft aan dat tevens behoefte is aan een betere snelweg verbinding tussen Tacna en La Paz (Bolivia). Tussen Tacna en Arica wordt echter alleen de optimalisering van de spoorlijn beschreven en niet de verbetering van snelwegen.

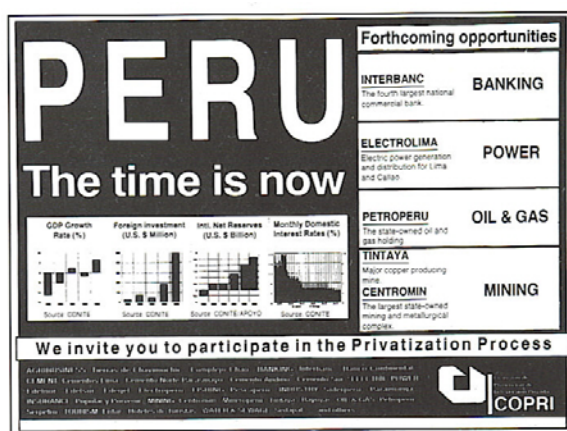
4. Sociale infrastructuur

Portal Regional Agrario Tacna en Gobierno Regional Tacna schenken in hun ontwikkelingsplannen specifiek aandacht aan het verbeteren van de levenskwaliteit van de bevolking. De plannen richten zich op de verbetering van de gezondheidszorg, woningbouw en kinderopvang. Gobierno Regional Tacna legt dit uit aan de hand van sociale infrastructuur: *'Para enfrentar las demandas sociales de la comunidad, en especial de aquel segmento de menores recursos, la infraestructura social está compuesta básicamente por: 2 hospitales, 21 postas y 12 consultorios en el área de la salud estatal.'* Hier staat nauwkeurig aangegeven welke projecten worden opgestart om de levenskwaliteit van de bevolking te verbeteren. Bij deze projecten wordt veel aandacht geschonken aan hygiëne. In Arica wordt er vanuit gegaan dat door het ontwikkelen van de economische vooruitgang tevens de levenskwaliteit van de bevolking vooruit gaat.

5. Bescherming van ondernemers

Het Ilustre de Municipalidad van Arica probeert het ondernemingsklimaat gunstiger te maken voor beginnende ondernemers en investeerders door ze te beschermen tegen faillissement en het subsidiëren van nieuwe arbeidscontracten. Vargas Mamani van de Camara de Comercio in Tacna geeft aan dat de financiële bescherming van beginnende ondernemers nog niet goed geregeld is, waardoor bedrijven in Tacna meer risico lopen om failliet te gaan. Hierdoor heeft Tacna, en overigens heel Peru, het imago niet aantrekkelijk te zijn voor binnenlandse- en buitenlandse investeerders. Tacna probeert dit imago te verbeteren, aldus Vargas Mamani, al staan in de plannen geen concrete projecten.

Zowel Arica als Tacna zijn zich ervan bewust dat bescherming van ondernemers en investeerders door het verkleinen van de risico's belangrijk is om de economische aantrekkingskracht van de regio te vergroten.

Figuur 11 Bovenstaande advertentie, uit de 'Financial Times', is een uitnodiging voor buitenlandse investeerders om te investeren in beursgenoteerde bedrijven in Peru, in het bankwezen, mijnbouw, olie en andere sectoren, als onderdeel van het proces om de economie te openen naar het marktmodel, zoals de Wereldbank dit wenst. Uit *Geography of the World*, 1996

6. Gebiedseigen producten

Het promoten van gebiedseigen producten wordt als een kans gezien voor de export en het vergroten van het aandeel op de wereldmarkt. Verbetering van de kwaliteit en de kwantiteit is echter een voorwaarde. Het CORDAP schrijft: *'El gran desafío de Arica y Parinacota es fortalecer su capacidad competitiva en precio, calidad y productividad en los sectores con mercados probados (flores, anchoas y aceitunas) y desarrollar nuevos productos para mercados más allá de Perú y Bolivia con mayor población, mayor nivel de ingreso y mayor potencial de crecimiento.'*

Het is logisch dat regio's zich richten op de promotie van producten die in de eigen regio's geproduceerd kunnen worden, maar niet iedere regio schenkt hier evenveel aandacht aan. Arica probeert door middel van de producten die in de regio worden geproduceerd de regio meer bekendheid te geven met de merknaam *'Aceituna de Azapa'*, afkomstig uit de Azapa Vallei. In Tacna richt men zich ook op gebiedseigen producten, maar hier wordt geen gebruik gemaakt van een merknaam gerelateerd aan de regio.

In de agrarische sector komen de gebiedseigen producten van Arica en Tacna overeen, namelijk uit de niet-traditionele landbouw, zoals olijven en pepers. In Arica is de export ook voor een groot deel afkomstig uit de visserij sector. In Tacna is de mijnbouw goed ontwikkeld en zorgt voor exportmogelijkheden van nitraat, koper en ertsen.

7. Bevolking als producent en consument

Voor economische ontwikkeling is de bevolking van een regio van grote invloed. Mensen zijn noodzakelijk voor het verrichten van economische activiteiten en zijn nodig om te kunnen dienen als 'producent'. Aan de andere kant koopt de bevolking de benodigde producten en zijn zij actief in de rol als 'consument'. Een hogere bevolkingsintensiteit heeft een vergroting van economische ontwikkeling tot gevolg en een dichter netwerk van infrastructurele faciliteiten wat een beter ondernemersklimaat betekent. (Boekema en Allaert, 1999: 27)

In een evaluatie rapport, dat is opgesteld door het CORDAP uit Arica, staat beschreven dat een toename van de bevolking in Arica een positieve uitwerking zal hebben op de economische ontwikkeling van de regio, omdat het momenteel te klein is om aantrekkelijk te zijn voor grote investeerders. Dit beaamt ook Moreno Roldán van Camara de Comercio in Arica. Moreno Roldán ziet daarom graag een samenwerking met Tacna voor het creëren van een ‘nieuwe’ economische regio. Samenwerking tussen Arica en Tacna door vormen van een ‘nieuwe’ regio verdubbelt het aantal inwoners. Zij zullen zich echter dan ook als één regio moeten profileren. De landsgrens tussen beide regio’s vormt hierbij een grote barrière.

8. Vereenvoudigen van de procedures aan grensovergang

Momenteel is de landsgrens tussen Chili en Peru een barrière voor economische samenwerking tussen Arica en Tacna. Moreno Roldán van de Camara de Comercio van Arica, ziet graag een versoepeling van grenscontroles om een ‘nieuwe’ economische regio te stimuleren. Ook de Camara de Comercio van Tacna geeft aan dat versoepeling van de grensovergang gewenst is. Een plan om de procedures aan de grensovergang te vergemakkelijken zijn bij de nationale overheid in Santiago en Lima ingediend. Hierover wordt in de beleidsstukken van zowel Arica als Tacna, opmerkelijk genoeg, niet gesproken.

Figuur 12 Migraciones op de grensovergang tussen Chili en Peru

9. Samenwerking tussen overheid en ondernemers

Zowel in Arica als Tacna is betere communicatie en samenwerking tussen overheidsinstanties en ondernemers gewenst. Overheidsinstanties en ondernemers hebben een verschillende visie op de ontwikkeling van de economische sectoren. Zo is het bijvoorbeeld in de agrarische sector is goed merkbaar dat de visie van overheid en ondernemers niet op één lijn liggen. Servicio Agrícola y Granadero wil meer communicatie en kennisuitwisseling met Portal Regional Agrario Tacna en met ondernemers uit Tacna, terwijl ondernemers dit zien als helpen van de concurrent. Om de sector te kunnen ontwikkelen is een eenduidige visie belangrijk. In de ontwikkelingsplannen wordt aangedacht geschonken aan dit probleem. ProChile en CORFO schrijven: *‘Difusión del trabajo institucional de Dirección, Seminario con la participación de las empresas productoras y comercializadoras del sector olivícola y de las instituciones de apoyo de la región Tarapacá.’*

10. Samenwerking tussen Arica en Tacna

Na bestudering van de ontwikkelingsplannen wordt niet direct duidelijk of de regio's met elkaar willen samenwerken, ondanks gemeenschappelijke belangen. In de ontwikkelingsplannen wordt hier niet duidelijk over uitgewijd. Na interviews met Servicio Agrícola y Granadero, Camara de Comercio Arica en Tacna en het Ilustre de Municipalidad van Arica kwam naar voren dat betere samenwerking en communicatie met Gobierno Regional Tacna en Camara de Comercio Tacna gewenst is, maar in de praktijk leidt dit voorlopig nog tot weinig resultaat. Mogelijkheden tot samenwerking worden gezien bij het verbeteren van de infrastructuur ten behoeve van het vervoer van toeristen en transport van goederen.

Uit een interview met Concha Sanhueza van Servicio Agrícola y Granadero kwam naar voren dat mogelijkheden worden gezien in samenwerking met het Portal Regional Agrario Tacna op het gebied van kennisuitwisseling, marketing en technologische ontwikkelingen van de niet-traditionele landbouw. ProChile en CORFO beschrijven dit in hun plan als volgt: *'Mejorar la asociatividad de productores y comercializadores del cluster. Lograr encadenamiento productivo, entre las empresas nacionales con las empresas de Tacna.'*

Hierbij wordt tevens een project opgezet om de olijven uit Arica en Tacna gezamenlijk op de wereldmarkt te zetten onder de naam *'Aceituna de Azapa'*. Door de naam *'Aceituna de Azapa'* wordt de nadruk gelegd op de regio waar het product vandaan komt. Het creëren van een 'nieuwe' economische regio in de agrarische sector is een stap in de richting van regionale integratie en biedt veel mogelijkheden voor de ontwikkeling van deze sector in Arica en Tacna. Dit staat niet met duidelijke doelstellingen in het plan van ProChile en CORFO beschreven en in plannen van Portal Regional Agrario Tacna ontbreekt het helemaal.

3.3 Profileren van de regio's

Een gunstig vestigingsklimaat is belangrijk voor een regio omdat dit een bepalend aspect kan zijn om ondernemers en bedrijven ervan te overtuigen hier te investeren. Er zijn verschillende manieren om zich te profileren ten aanzien van investeerders. Arica en Tacna vestigen de aandacht op de export van voornamelijk niet-traditionele landbouwproducten, waardoor zij een grotere bekendheid krijgen op de internationale markten. Deze paragraaf beschrijft kort welke uitstraling de regio's en steden hebben en de manier waarop zij zich profileren om hun ondernemingsklimaat te verbeteren.

3.3.1 Regio Arica

De regio Arica bestaat voor het grootste deel uit woestijn. Het ligt aan de monding van een rivier, waardoor er voldoende water aanwezig is voor de stad. Ongeveer 95% van de inwoners van de regio wonen in de stad Arica en hier vinden ook alle belangrijke economische activiteiten plaats zoals industrie, toerisme en transport via de haven.

Gobierno Regional Tarapacá, waar Arica een onderdeel van is, gebruikt de leus '*mejoramos su vida*', wat betekent dat de overheid er alles aan doet om de woon-, werk en leefsituatie voor de inwoners van de regio te verbeteren.

Figuur 13 Centrum van Arica

Figuur 14 Arica

Stad Arica

Arica wordt ook wel de stad van de lente genoemd, '*La ciudad de la eterna primavera*'. De stad heeft dit te danken aan haar klimaat, dat zeer droog en constant is en daardoor aantrekkelijk voor toeristen. Op vrijwel iedere site van overheidsinstanties worden de toeristische mogelijkheden uitgebreid aangeprezen: een sportieve vakantie voor watersporters, of een culturele vakantie of voor liefhebbers van de historie van de stad. Ook de natuur heeft veel te bieden. Naast deze sites zijn er talloze reisbureautjes en toeristische informatiepunten die de mogelijkheden van de stad en haar omgeving op het internet vertonen. Als hoogtepunten worden de stranden, vriendelijkheid van mensen, de oudste mummies ter wereld en de nationale parken in de Altiplano, het Chileense Hoogland, genoemd.

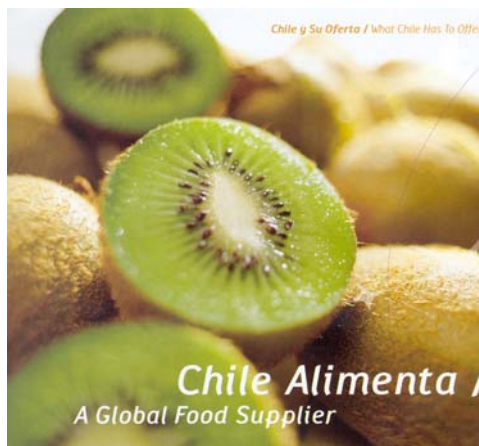
Figuur 15 Altiplano, het Chileense Hoogland

Figuur 16 Het strand vlak buiten Arica

Arica en haar ondernemersklimaat

Regionale ontwikkelingsplannen die opgesteld zijn voor Arica worden tevens gebruikt voor promotie van de regio. De plannen laten zien dat er veel economische activiteiten plaatsvinden in vooral de agrarische, toeristische en industriële sector en dat deze zich steeds verder ontwikkelen. De lay-out van de plannen is als die van reclame folders: veel foto's met korte teksten over de kansen en vooruitzichten van Arica. Het lijkt of de stad één groot economisch centrum is dat steeds verder groeit. Door een positieve schrijfstijl wordt de indruk gewekt alsof Arica een bloeiende regio is. Arica bezit weldegelijk kansen, maar bij het lezen van de plannen is het merkbaar dat deze tegelijkertijd als promotie dienen. Het huidige werkloosheidscijfer wordt bijvoorbeeld niet genoemd, er wordt alleen gepraat over het creëren van meer werkgelegenheid.

Figuur 17 een voorbeeld van reclame van Chileense producten op de internationale markt

Hoewel in de ontwikkelingsplannen staat beschreven dat Arica zich met name gaat richten op de internationale markten, ook buiten Zuid-Amerika, is ieder document met regionale en economische gegevens in het Spaans geschreven. Dit evenals vrijwel iedere internetsite, terwijl in Azië, Noord Amerika en Europa, waar belangrijke markten liggen, Engels als voertaal wordt gebruikt. De enkele instanties die tevens Engelstalig informatie verschaffen, zoals CORFO en Servicio Agrícola y Granadero, blijven beperkt hierin. Dit is opmerkelijk voor een regio die zich op het buitenland richt en zich op de wereldmarkt wil profileren.

3.3.2 Regio Tacna

De regio Tacna bestaat voor het grootste gedeelte uit woestijn. Ongeveer 91% van de inwoners van de regio wonen in de stad Tacna en hier vinden dan ook alle belangrijke economische activiteiten plaats.

De regionale overheid zet zich in om de levenskwaliteit van de urbane, maar ook vooral de rurale bevolking te verbeteren. Op de overheidsite wordt veelvuldig het verhogen van de werkgelegenheid, verbetering van gezondheidszorg, kinderopvang en woningbouw als belangrijkste speerpunten aangegeven.

Figuur 18 Centrum van Tacna

Figuur 19 Tacna

Stad Tacna

Tacna staat bekend om de vele handel die wordt gedreven in vooral textiel. Dit komt voornamelijk door de ZOFRATACNA, een vrije handelszone. In Tacna zijn veel marktjes gevestigd die allerlei soorten textiel voor een relatief lage prijs aanbieden. Deze markten worden ook veelvuldig bezocht door de Aricaanse bevolking. De stad kenmerkt zich ook door de vele casino's die ook veel door Chilenen worden bezocht.

Ook de natuurlijke, historische en culturele waarden van de regio worden benadrukt op de internetsites van overheidsinstanties en reisorganisaties. Het is duidelijk merkbaar dat Tacna veel mogelijkheden ziet in de toeristische sector.

Ondernemingsklimaat Tacna

In de regionale ontwikkelingsplannen van Tacna wordt vaak het werkloosheidsprobleem en de slechte levensomstandigheden van de bevolking genoemd en er wordt niet alleen aandacht gegeven aan de economische activiteiten. In vergelijking met de regionale ontwikkelingsplannen van Arica, zijn de plannen van Tacna veel zakelijker opgesteld, duidelijk niet bedoeld voor promotie. Feiten worden realistischer weergegeven en het geeft een reëel beeld van de werkelijkheid. Duidelijk is dat er hard wordt gewerkt aan verbetering van de economische en sociale situatie van de regio.

Tacna wil zich richten op de internationale markt, echter dit geldt voor heel Peru. Een groot deel van sites van regionale en nationale overheden zijn gedeeltelijk in het Engels. Dit geldt ook voor sites die toeristische informatie verstrekken over Tacna en Peru. Het zich profileren op de internationale agrarische markten en het aantrekken van (buitenlandse) investeerders wordt door de nationale overheid gepromoot, omdat dit voor geheel Peru relevant is. De beleidsplannen zijn geschreven in het Spaans. Reclame om nieuwe investeerders aan te trekken, afgebeeld in paragraaf 3.2, is tevens Engelstalig, waardoor het bereik aanzienlijk wordt vergroot.

Ondanks dat in de ontwikkelingsplannen in Tacna veel aandacht wordt gegeven aan de regionale problematiek zoals het welzijn van de bevolking, is de communicatie van de regio internationaal gericht door middel van Engelstalige websites en reclame.

3.4 Conclusie analyse regionale ontwikkelingsplannen

Deze paragraaf geeft de conclusies naar aanleiding van de analyses en vergelijkingen van de regionale ontwikkelingsplannen van Arica en Tacna. Hierbij is gekeken naar samenwerkingsmogelijkheden tussen ondernemers en de overheid en de mogelijkheden van regionale integratie.

Regionale integratie betreft integratie tussen twee regio's die meestal onder één nationaal bestuurlijk systeem vallen. Arica en Tacna worden echter bestuurd door een verschillend nationaal systeem, waardoor verschil ontstaat in nationaliteit en identiteit. Inwoners hechten veel waarde aan hun identiteit. Twee nationale bestuurssystemen zorgen voor administratief 'gedoe' omdat beide systemen andere wet- en regelgevingen hanteren. Bij grensoverschrijdende samenwerking moet rekening worden gehouden met beide.

Integratie vindt plaats wanneer beide regio's hier voordeel van ondervinden. Een andere reden is dat bepaalde belangen niet in eigen regio te vinden zijn en daardoor ergens anders worden gezocht. Er dient symbiose plaats te vinden, wat betekent dat beide regio's profijt hebben van de integratie. Het gaat er dus om wat het belang is en wie het belang heeft. Daarbij worden deze niet altijd regionaal geregeld, de nationale overheid coördineert bijvoorbeeld zaken als belasting en onderwijs. Voor deze onderwerpen is regionale integratie weinig zinvol.

Wel zinvol is integratie op het gebied van informatie en kennisuitwisseling in de agrarische sector. Arica kan voordelen behalen van de technologische kennisnetwerken die Tacna onderhoudt met Spaanse ondernemers in de olijvensector. De technologie voor de olijvensector is in Spanje goed ontwikkeld. Tacna kan profiteren van de beter ontwikkelde marketingstrategieën in Arica en de Aricaanse haven. De regio's kunnen beide profiteren van elkaars arbeidskrachten, kennis en informatie.

3.4.1 Gemeenschappelijke belangen van Arica en Tacna

Arica en Tacna hebben zich ten doel gesteld het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van de exportproductie om hun aandeel op de internationale markt te vergroten. In de ontwikkelingsplannen staan de volgende gemeenschappelijke belangen weergegeven:

- Verbetering van onderzoek en educatie voor technologische ontwikkelingen.
- Versoepeling van procedures aan de landsgrens ter bevordering van de toeristische sector en de handel tussen Arica en Tacna
- Verbetering van de fysieke en kennis infrastructuur
- Het creëren van meer werkgelegenheid
- Verbetering van communicatie tussen ondernemers en beleidsmakers
- Aantrekken van nieuwe (grote) investeerders

Gezien de gemeenschappelijke belangen kan samenwerking en integratie tussen Arica en Tacna plaatsvinden, die de kansen vergroten om de doelen die in ontwikkelingsplannen zijn opgesteld te bereiken. Voor goede samenwerking tussen twee regio's dienen lokale processen goed georganiseerd te zijn. Hiermee worden de economische situatie en de communicatie tussen overheid en ondernemers binnen één regio bedoeld.

3.4.2 Samenwerking in Arica en Tacna

Een goede lokale samenwerking vormt de basis voor samenwerking op regionaal en globaal niveau. In zowel Arica als Tacna is slechte communicatie tussen ondernemers en beleidsmakers binnen de regio een barrière. Beleidsmakers en ondernemers hebben een verschillende visie op economische ontwikkeling waardoor ook verschillen in belangen ontstaan.

Een voorbeeld van lokale miscommunicatie is waarneembaar in de olijvensector in Arica én Tacna. Het Servicio Agrícola y Granadero wil de communicatie en samenwerking met ondernemers en overheidsinstanties tussen Arica en Tacna verbeteren om de kennis en informatie uitwisseling te stimuleren. Kennisuitwisseling wordt door de ondernemers in Arica gezien als het helpen van de concurrent en niet als een middel om de kwaliteit en de kwantiteit van de producten te verbeteren. Ook de ondernemers in Tacna zien samenwerking met ondernemers in Arica niet als een kans.

ProChile en CORFO beschrijven clustervorming in de agrarische sector als een kans voor samenwerking tussen Arica en Tacna, maar dan dient er overeenstemming te komen in de visie van ondernemers en beleidsmakers in de eigen regio.

3.4.3 Samenwerking tussen Arica en Tacna

Gezien de gemeenschappelijke belangen tussen Arica en Tacna is samenwerking een kans om de opgestelde doelen te bewerkstelligen. Uit de ontwikkelingsplannen komt naar voren dat samenwerking gewenst is bij de volgende ontwikkelingen:

- *Optimaliseren van de fysieke infrastructuur*
Arica en Tacna hebben gemeenschappelijke belangen op het gebied van bereikbaarheid en infrastructuur. Optimalisering van de spoorwegverbinding en de verbinding per autoweg verbeteren de vervoersmogelijkheden van toeristen en bevordert handelsmogelijkheden. De haven in Arica wordt hierdoor beter toegankelijk voor Tacna, dat zelf geen haven heeft.
- *Versoepeling procedures bij grenscontrole*
Een ander gemeenschappelijk belang is de grensovergang tussen de regio's. De grensovergang tussen Arica en Tacna is een barrière voor beide regio's. De Camara de Comercio in Arica en Tacna hebben gezamenlijk een project opgesteld en ingediend bij de overheden in Santiago en Lima, aangezien dit een zaak is voor de nationale overheden. In dit plan wordt een aanvraag gedaan de grensovergang tussen Arica en Tacna verder open te stellen.

Volledige openstelling van de grens is niet aan de orde. Tussen Chili en Peru is een groot verschil in ontwikkelingsniveau, bovendien is de Chileense overheid alert op toename van drugsproblematiek en criminaliteit. Inzet is versoepeling van de controles. Momenteel zijn er twee controles, waardoor het passeren van de grens ongeveer vijfenveertig minuten in beslag neemt. Dit stremt het transport van goederen en personen en heeft nadelige financiële gevolgen. De eerste overeenkomsten om dit terug te brengen naar één controlepost zijn bereikt. (Moreno Roldán, 2006)

De Camara de Comercio van Arica en Tacna proberen de krachten van beide steden te bundelen. In een samengevoegde regio van Arica en Parinacota en Tacna wonen meer dan een half miljoen mensen. Afzonderlijk zijn de regio's te klein voor het aantrekken van grote bekende Zuid-Amerikaanse bedrijven, zoals Falabella en Almecinos Paris. Maar door het gebied als één regio te presenteren, wordt het al een stuk interessanter, aldus Moreno Roldán. Om dit te realiseren is het versoepelen van de procedures aan de landsgrens een eerste stap.

➤ *Agrarische sector*

Al eerder werd het voorbeeld gegeven van samenwerking in de agrarische sector. In Arica ziet Servicio Agrícola y Granadero hierin goede mogelijkheden, omdat de omstandigheden en belangen in beide regio's nagenoeg gelijk zijn. Voor marketing en afzet van producten zijn ook mogelijkheden tot samenwerking, aangezien veelal dezelfde producten worden geproduceerd. In ontwikkelingsplannen uit Tacna wordt niets geschreven over mogelijke samenwerking met Arica in de agrarische sector.

Ook bij deze (eventuele) samenwerking vormt de landgrens een barrière en zorgt voor het 'wij' en 'zij' gevoel, waardoor collega ondernemers in de andere regio als concurrent worden beschouwd en niet als partner. Het verschil in nationaliteit en identiteit heeft invloed op het onderlinge vertrouwen.

3.4.4 Arica en Tacna op de internationale markt

Arica en Tacna zijn, net als andere regio's in Latijns-Amerika, zich al tientallen jaren bewust van de mogelijkheden die globalisering biedt en willen, voor ontwikkeling van de regio, aansluiting vinden bij dit globaliseringsproces. Hierdoor zijn ontwikkelingsplannen gericht op verhoging van exportproductie, verbetering van transportmogelijkheden en het investeren in netwerken over de hele wereld. Arica en Tacna richten zich beiden voor een belangrijk deel op Azië, maar ook Europa en Noord-Amerika.

Ondanks de gemeenschappelijke producten die Arica en Tacna produceren en de gemeenschappelijke doelen, worden geen initiatieven genomen om gezamenlijk hun positie op de internationale wereldmarkt te verbeteren. De regio's beschouwen elkaar immers als concurrent en niet als mogelijke partner. Zolang de regio's elkaar als concurrent blijven beschouwen zullen zij zich niet gezamenlijk profileren op de internationale markt.

3.4.5 Regionale beleidsvoering in Arica en Tacna

De nationale overheden van Chili en Peru hebben de regio's Arica en Tacna lange tijd nauwelijks gestimuleerd om zich te ontwikkelen. Door de perifere ligging en de complexe historie tussen de landen zijn Arica en Tacna onderontwikkeld geraakt. Door verandering van de centrale beleidsvoering naar het decentralisatiebeleid is gericht naar de kansen van de regio gekeken en die worden in de ontwikkelingsplannen benut. Op nationaal niveau kunnen bepaalde sectoren onbelangrijk lijken, terwijl deze voor een regio van groot belang kunnen zijn. De olijvenbranche in Arica en Tacna is hiervan een voorbeeld.

Duidelijk is dat Arica en Tacna actief bezig zijn met de economische ontwikkeling door het stimuleren van de kansen uit de regio en het optimaliseren van faciliteiten voor huidige ondernemers en voor de promotie van potentiële investeerders.

Er wordt echter minder met elkaar samengewerkt dan mogelijk is om elkaar aan te vullen en te versterken. Het gebrek aan vertrouwen in elkaar en wederzijdse belangen worden verschillend geïnterpreteerd. Het is echter een proces dat tijd vergt, regionale ontwikkelingsplannen worden opgesteld voor een bepaalde tijd en worden vervolgd door nieuwe om de gestelde doelen te bereiken.

Na analyse van de beleidsplannen blijkt dat deze 'stoppen' bij de grens, oftewel de beleidsplannen zijn niet grensoverschrijdend. Er is weinig communicatie en samenwerking waardoor regels en wetten gelden tot aan de grens. Een interessant fenomeen is dat mensen, die door de regels en wetten worden beïnvloed, hun activiteiten niet stoppen bij de grens, zoals blijkt uit het afstudeeronderzoek van Erik Bijsterbosch. Het onderzoek analyseert de invloed van deze migratiestroom op de sociale- en institutionele ruimte van de steden Arica en Tacna. Uit het onderzoek blijkt dat de grens een institutie is die een filterende en een aanzuigende werking heeft. De nabijheid van de grens creëert een stroom van mensen, die wordt gefilterd bij de grens, door middel van de goederen die zij dragen en het hebben of ontbreken van toestemming om de grens te passeren. Door deze aantrekkingskracht en filtering heeft de grens een andere invloed dan anders het geval zou zijn. De grens is een barrière, maar wordt niet als een obstakel gezien. Waar de grens door overheden, regionale en nationale, als barrière vormt, zien mensen juist een kans in de aanwezigheid van de grens.

HOOFDSTUK 4 CASESTUDY OLIVJENSECTOR IN ARICA EN TACNA

Dit hoofdstuk beschrijft de casestudy die is uitgevoerd in de olijvensector in Arica en Tacna. De casestudy laat zien hoe door ontwikkelingen op lokaal niveau de positie van een sector en een regio versterkt kan worden. Het belang van een cluster en netwerken voor regionale ontwikkeling wordt in dit hoofdstuk aan de hand van de casestudy toegelicht.

In deze casestudy is gekozen voor de agrarische sector, meer specifiek de olijvensector, omdat hiervan in zowel Arica als Tacna een geografische concentratie aanwezig is. De olijvensector behoort tot de niet-traditionele landbouw en is kenmerkend voor deze regio's. In de regionale ontwikkelingsplannen staat beschreven dat kansen worden gezien in het verhogen van de kwaliteit en kwantiteit van de olijven productie voor export. De olijvenbranche levert een geringe bijdrage aan het bruto nationaal product in Chili en Peru, maar de sector is van groot belang in de regio's Arica en Tacna. In dit hoofdstuk wordt de visie van de ondernemers beschreven ten aanzien van de olijvensector, de visie van regionale overheden en het ontwikkelingspotentieel.

CORFO en ProChile geven aan dat de olijvensector een groot aandeel heeft in de exportproductie van de totale agrarische sector in Arica. Portal Regional Agrario Tacna beschrijft de prominente plaats van de olijvensector in Tacna.

Geograaf Mariëtte Ortega van Universidad de Tarapacá, geeft aan dat de olijvensector hetgrootste cluster van Arica is. Bovendien is dit cluster fysiek zichtbaar in de groene Azapa Vallei, midden in de Atacama woestijn. Tacna bevindt zich in eenzelfde situatie, waardoor vergelijking van de olijvensector tussen de regio's mogelijk is.

Figuur 20 Perceel geïrrigeerd voor olijfbomen

Figuur 21 Overzicht Azapa Vallei

Kader 5 Olijven in Chili

Over de hele wereld groeien ongeveer 800 miljoen olijfbomen op 9,5 miljoen hectare. Van dit aantal staan 700 miljoen bomen op 8 miljoen hectare in Mediterraan gebied. Ongeveer 80% van alle olijven worden geproduceerd in de Europese Unie en de Europese Unie is verantwoordelijk voor 74% van de afname van olijvenproducten.

Chili behoort niet tot de top van olijf producerende landen, en ook binnen Chili is de olijvensector niet groot. De sector niet groot genoeg om aan de totale vraag van eerste klas olijven te voldoen, waarvan de kwaliteit voldoende is om olijfolie van te maken. De olijfolie die geproduceerd wordt, wordt echter wereldwijd hoog gewaardeerd. Chileense olijven en olijfolie worden voornamelijk geëxporteerd naar de Verenigde Staten. De uitvoer vanuit Chili is nog klein, maar er is een groeiende tendens. De jaarlijkse uitvoer naar de Verenigde Staten heeft in 2004 de 1.000 ton bereikt en verwacht wordt dat in 2010 de 7.000 ton wordt bereikt. Dat de olijvensector in Chili blijft groeien komt onder andere door een Spaanse olijfolieproducent, die potentieel ziet in Chili, dat 40.000 hectare olijfaanplantingen door het hele land heeft. Een combinatie van verschillende factoren leidt tot het volgroeien van de olijvenindustrie. Hierbij behoort kennis, kwaliteitswaarborging, innovatie en concurrentie. (Kok en Zn., 1965 en Loeta Tyree, 1996)

De casestudy is uitgevoerd aan de hand van bedrijfsbezoeken bij ondernemers die werkzaam zijn in de olijvensector in Arica en Tacna. Daarnaast zijn van beide regio's agrarische ontwikkelingsplannen geanalyseerd en hebben gesprekken plaatsgevonden met de Camara de Comercio van Arica en Tacna, Servicio Agrícola y Granadero en ProChile. Door het toepassen van triangulatie is de ontwikkeling van de olijvensector vanuit meerdere perspectieven bekeken.

4.1 Bedrijfsbezoeken

Voor de ondernemers is een vragenlijst opgesteld met een gesloten karakter; van de vragenlijst kon echter worden afgeweken wanneer dit relevante informatie opleverde. Een belangrijk principe van kwalitatief onderzoek is dat deze gericht is op een beschrijving van de betekenisverlener. De relatie tussen begrippen en de te verzamelen gegevens liggen niet op voorhand vast. (Westers en Peters, 2004: 17) Kwalitatief onderzoek betekent in dit verband dat men tijdens het onderzoek kan leren en voorlopige inzichten in direct contact brengt met de werkelijkheid (Westers en Peters, 2004: 17)

Het bleek lastig om een actueel overzicht te bemachtigen van het aantal bedrijven dat werkzaam is in de olijvensector in Arica. De Camara de Comercio beschikt niet over een dergelijke lijst. Door de lijsten van ProChile en het Ilustre de Municipalidad te combineren werd een overzicht verkregen van ondernemingen werkzaam binnen de olijvensector. Deze lijsten bevatte echter dubbeltellingen, niet alle adresgegevens waren erin opgenomen en ze waren niet 'up-to-date'. Na correctie en combinatie van deze gegevens is een 'nieuwe' lijst samengesteld van veertien ondernemers in Arica, in de Azapa Vallei. In Tacna bleek het achterhalen van het aantal ondernemers nog moeilijker, omdat het leggen van contacten hier 'stroevers' verliep omdat de medewerking van de kamer gering was. De Camara de Comercio in Tacna heeft er toch nog voor gezorgd dat twee bedrijven die goed bereikbaar waren met het openbaarvervoer medewerking verleenden.

De onderwerpen van gesprek met de ondernemers waren:

- De factoren die het bedrijf binden aan het vestigingsklimaat in Arica en Tacna.
- De connecties die bedrijven onderhouden worden met bedrijven binnen de sector, zowel binnen als buiten de regio's Arica en Tacna.

Hieronder is de informatie die is verkregen uit de bedrijfsbezoeken kort samengevat. In bijlage 2 zijn de interviews weergegeven in kruistabellen.

Bedrijfsbezoeken in Arica

De olijvensector heeft zich geconcentreerd in de Azapa Vallei, net buiten de stad Arica. De agrarische sector is hier altijd al aanwezig geweest. In de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw is de sector sterk hier sterk gegroeid, met name de olijvensector. De bezochte bedrijven zijn allemaal in deze periode met de bedrijfsvoering gestart. De bedrijven bestaan over het algemeen uit een olijvengaard, van tussen de 5 en 150 hectare, waarvan de opbrengst wordt bewerkt en geconserveerd zodat het geschikt is voor de verkoop. Met bewerken wordt bedoeld het op smaak brengen van de olijven zodat deze geschikt zijn voor consumptie. Twee bedrijven bewerken de olijven tot olijfolie, hiervoor worden de beste olijven gebruikt. Enkele handelsbedrijven houden zich alleen bezig met de in- en verkoop van olijven. Ongeveer 80% de olijven uit de Azapa Vallei zijn bestemd voor de Chileense markt en de Verenigde Staten is de belangrijkste buitenlandse afnemer. De ondernemers vinden Arica een goede vestigingsplaats vanwege het droge, constante klimaat. De markt voor olijven is gunstig en blijft de vraag stijgen. Bovendien is in Arica een haven aanwezig die als poort dient naar de rest van de wereld. Een nadeel van Arica als vestigingsklimaat is de schaarste aan water. Er zijn bedrijven in de Azapa Vallei gevestigd die zich toespitsen op de waterdistributie.

Uit de gesprekken blijkt dat Aricaanse ondernemers weinig contact met elkaar onderhouden, alleen op gebied van in- en verkoop van olijven en prijsafspraken. Van kennisuitwisseling op het gebied van technologie en samenwerking op commercieel gebied is geen sprake, hoewel twee bedrijven aangeven hier wel behoefte aan te hebben. Deze twee bedrijven geven aan geïnteresseerd te zijn in bijscholingscursussen in samenwerking met Universidad de Tarapacá, faculteit Agronomía. Deze zijn echter nog niet gerealiseerd.

Contacten met bedrijven gerelateerd aan de olijvenbranche, maar gevestigd buiten Arica zijn over het algemeen niet goed ontwikkeld. Met de olijvensector in Tacna worden alleen contacten onderhouden op het gebied van inkoop van olijven. Ook hier is geen sprake van kennisuitwisseling of samenwerking op commercieel gebied. Doordat bedrijven in Tacna meer en goedkoper kunnen produceren wordt de olijvensector in Tacna gezien als directe concurrenten.

Producten die nodig zijn voor het productieproces, zoals organische bemestingsstoffen, zouten en verpakkingsmateriaal zijn voornamelijk afkomstig uit bedrijven die gevestigd zijn in regio Santiago. De agrarische sector in Arica is te klein om het aantrekkelijk te maken voor deze bedrijven om zich in de omgeving te vestigen. Twee bedrijven onderhouden goede contacten met Europa en kopen hier verpakkingsmateriaal in. Alle bedrijven onderhouden goede contacten met de haven die een belangrijke schakel is voor het transport. Over de bereikbaarheid over de weg zijn de ondernemers niet tevreden.

Aangegeven wordt dat de Peruaanse grens in kleine mate invloed heeft op de bedrijfsvoering. Ongeschoolde Peruaanse werknemers zijn in het hoogseizoen, de periode dat de olijven van de bomen geplukt worden, in grote aantallen werkzaam in de Chileense olijvensector.

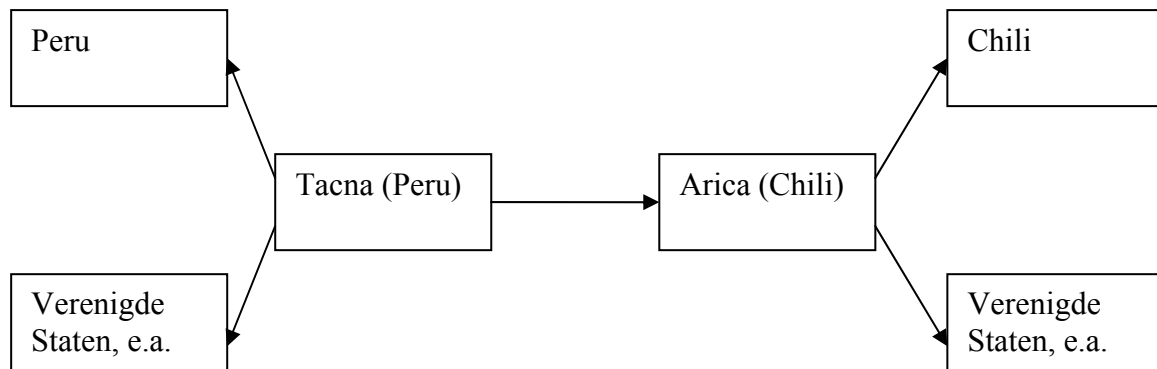
Bedrijfsbezoeken in Tacna

De olijvensector heeft zich geconcentreerd even ten zuidwesten van de stad Tacna. Ook hier is de agrarische sector in de jaren zestig en zeventig sterk gegroeid. Aangegeven wordt dat een aanzienlijk aantal ondernemers in Tacna van Spaanse afkomst is en de ondernemers hebben het grondgebied geërfd van hun voorouders. Tacna is een goede vestigingsplaats voor het verbouwen van olijven gezien het droge, constante klimaat, de gunstige markt en de aanwezigheid van de ZOFRATACNA. De bedrijven bestaan over het algemeen uit een olijventeelt, waarvan de opbrengst wordt bewerkt en geconserveerd zodat deze geschikt is voor verkoop. Met bewerken wordt bedoeld het op smaak brengen van de olijven zodat deze geschikt zijn voor consumptie. Beide bedrijven verwerken een deel van de olijven tot olijfolie. Chili en de Verenigde Staten zijn de belangrijkste exportlanden, ook in Tacna is het water een probleem.

In Tacna onderhouden de ondernemers weinig contacten met elkaar. Eén ondernemer geeft aan dat er behoefte is aan een netwerk om scholing en kennisoverdracht te verbeteren met collega ondernemers. Contacten met bedrijven die gerelateerd zijn aan de olijvenbranche, maar gevestigd zijn buiten Tacna, lijken beter ontwikkeld dan in Arica. Door de grote aanwezigheid van Spaanse ondernemers in Tacna is de technologische invloed uit Europa merkbaar, waar de technologie beter ontwikkeld is. Contacten met bedrijven in Arica beperken zich echter tot de verkoop van olijven.

Producten die nodig zijn voor het productieproces, zoals organische bemestingsstoffen, zouten en verpakkingsmateriaal zijn voornamelijk afkomstig uit bedrijven die gevestigd zijn in regio Lima en in sommige gevallen uit Europa. Ook in Tacna is het voor dergelijke bedrijven niet winstgevend zich te vestigen nabij de olijvenondernemers.

Door de goede technologische ontwikkeling en de lagere prijzen in Peru, in vergelijking met Chili, kunnen de ondernemers in Tacna goedkoper en relatief meer olijven produceren in vergelijking tot de ondernemers in Arica. Hierdoor en door de nabije ligging is Chili een belangrijk exportland voor de olijvenproductie uit Tacna. De ondernemers verklaren dat de landsgrens verder geen invloed heeft op de bedrijfsvoering van de olijvensector.

Figuur 22 Stroom van Olijven in Arica en Tacna

4.2 De ontwikkeling van de bedrijvenconcentratie in Arica en Tacna

Een geografische concentratie, zoals de olijvensector in Arica en Tacna, betekent niet direct dat deze functioneert als een cluster of dat netwerken aanwezig zijn. De betekenis van clusters en netwerken is in het theoretische kader toegelicht. Door middel van informatie die is verkregen uit bedrijfsbezoeken en het interview met Concha Sanhueza van Servicio Agrícola y Granadero, wordt het olijvencluster beschreven. Dit gebeurt aan de hand van economische-, sociaal culturele- en netwerk factoren.

4.2.1 Economische factoren

Het vestigingsklimaat in Arica en Tacna voor de olijvensector wordt voor het grootste deel bepaald door het gunstige klimaat ondanks het waterprobleem. Behalve het klimaat is educatie een belangrijk economisch aspect, met name op gebied van technologische ontwikkeling en verbeteringen van het productieproces. Dit is in Arica en Tacna niet optimaal ontwikkeld gezien de vraag naar een beter netwerk met collega ondernemers en kennisinstellingen, zoals Universidad de Tarapacá. Het betreft hier ook educatie in het verwerkingsproces van olijven naar olijfolie.

Wanneer dit proces in alle gevallen in de eigen regio plaatsvindt verhoogt dit in de eerste plaats het aantal arbeidsplaatsen en bovendien wordt de kwaliteit en kwantiteit van de export van regionale olijfolie verhoogt. Veel ondernemers hebben geen aansluiting op een kennisnetwerk, maar hebben er wel behoefte aan.

Een ander aspect dat belangrijk is voor een goed vestigingsklimaat is de aanwezigheid van arbeiders. In Arica en Tacna zijn ongeschoolde arbeiders in grote mate aanwezig. Geschoolde en gespecialiseerde arbeiders zijn schaars.

Economische- en ruimtelijke wetenschappers vestigen hun aandacht vooral op de kostenfactoren, wanneer wordt gekeken naar een keuze voor een optimale vestigingsplaats van een bedrijf. Hierbij gaat het om het minimaliseren van de transportkosten en de transactiekosten. (Brakman, Garretsen en Van Marrewijk, 2001: 56)

Bereikbaarheid is een belangrijke factor in het kiezen van een vestigingsplaats. Echter de infrastructuur is in Arica en Tacna niet optimaal. Ondernemers wensen verbetering en ook de overheden zijn het erover eens dat de infrastructuur verbeterd dient te worden. Omdat de olijvensector in beide regio's te klein is om aantrekkelijk te zijn voor vestigingen van toeleveranciers is een goede infrastructuur hierdoor nog belangrijker.

De regionale ontwikkelingsplannen die in hoofdstuk 3 zijn behandeld geven aan de infrastructuur te verbeteren. Servicio Agrícola y Granadero probeert samenwerking met Tacna te stimuleren op het gebied van technologische kennisuitwisseling en marketing. De ondernemers zien echter alleen barrières, zoals het brengen van 'gevoelige' informatie naar de concurrent. Op technologisch gebied heeft Arica aan Tacna weinig te bieden, maar voor Tacna zijn op gebied van marketing en schaalvergroting ook voordelen te behalen aan een samenwerking.

Figuur 23 Bovenaanzicht van de haven in Arica

Figuur 24 Een verkoopbord in de Azapa Vallei

4.2.2 Sociaal culturele factoren

Vanuit de sociale wetenschap worden andere aspecten van belang geacht om de keuze van een vestigingsplaats te verklaren dan vanuit de economie. Een ondernemer is geen ‘*homo economicus*’, een persoon die alleen naar de economische en financiële factoren kijkt. Een ondernemer laat zich ook leiden door emotionele en ‘zachte’ sociaal culturele factoren, zoals het gevoel bij een plaats en aanwezigheid van familie of vrienden of het hebben van een bedrijf dat al generaties familie bezit is. Verbondenheid met een regio ofwel het woonachtig zijn in een regio kan een belangrijke bindende factor zijn. Deze verbondenheid met een regio heeft te maken met historie en een eigen identiteit (De Pater, Groote en Terlouw, 2002).

Inwoners van Arica en Tacna hechten veel waarde aan hun nationaliteit. Dit sterke gevoel voor nationalisme komt vermoedelijk voort uit de Pacific oorlog en de gebeurtenissen die daarmee samenhangen. Nationalisme heeft ook invloed op de keuze van vestiging voor bedrijven, net als verbondenheid met een regio en de aanwezigheid van vrienden en familie. Vertrouwen is hierbij een belangrijk aspect. De Pacific oorlog en de problemen die deze voor het gebied met zich mee heeft gebracht draagt zeker bij aan het gebrek aan wederzijds vertrouwen.

4.2.3 Netwerk factoren

Een concentratie van een sector is interessant wanneer er sprake is van uitwisseling van kennis en informatie tussen de bedrijven in de concentratie. Ook netwerkvorming met andere geografische concentraties kan interessant zijn. In Tacna zijn netwerkrelaties met concentraties in Europa goed ontwikkeld wat een positieve invloed heeft op de technologische ontwikkeling van de sector in Tacna.

Aanwezigheid van netwerken op het gebied van kennis- en informatie uitwisseling op technologisch en commercieel gebied bevordert het vestigingsklimaat van een regio, maar deze netwerk factoren hebben (nog) geen invloed op Arica en Tacna als vestigingsklimaat. Dit aangezien netwerken in de concentratie nauwelijks ontwikkeld zijn, met uitzondering van de netwerken voor in- en verkoop van olijven. Concha Sanhueza van Servicio Agrícola y Granadero heeft aangegeven de netwerkvorming tussen ondernemers in Arica en Tacna te willen bevorderen, maar heeft hier nog geen concrete ideeën over.

4.2.4 Conclusie

De geografische samenklontering van olijvenondernemers in Arica en Tacna kan niet worden beschouwd als een goed functionerend cluster of netwerk, beschreven is in hoofdstuk 2.3. De infrastructuur en educatie zijn niet optimaal in deze regio's en het klimaat is de bepalende factor voor een goed vestigingsklimaat in Arica en Tacna. Nabijheid van collega ondernemingen, toeleveranciers en (technologische) kennisinstellingen zijn er nauwelijks, maar deze factoren maken een concentratie interessant en creëren een aantrekkingskracht op 'nieuwe' investeerders.

Ondanks het feit dat de nationale economie in Chili beter is ontwikkeld dan in Peru, in hoofdstuk 3.1 aangegeven, is de olijvenbranche in Tacna beter ontwikkeld dan in Arica. Voornaamste reden hiervan is de technologische voorsprong van de bedrijven in Tacna wegens goede contacten met collega ondernemers in Spanje.

Figuur 25 Sorteren van olijven

Figuur 26 Een werknemer tijdens het productieproces van olijven

4.3 Agrarische beleidsplannen en ontwikkeling van de sector

ProChile, CORFO en Portal Regional Agrario Tacna, geven een beschrijving van de visie van de regionale overheden uit Arica en Tacna op ontwikkeling van de olijvensector. Belangrijk doel van beide plannen is het bevorderen van het vestigingsklimaat van Arica en Tacna voor de olijvensector.

Door het versterken van het innovatieve vermogen en het versterken van de ruimtelijk-economische structuur in de regio wordt getracht het vestigingsklimaat van de olijvensector te verbeteren. ProChile en CORFO hebben de volgende doelen opgesteld:

- Efficiëntere en eerlijke waterdistributie en irrigatie.
- Stimuleren van netwerkvorming tussen bedrijven onderling (binnen en/ of buiten de regio) voor verbetering van de technologische ontwikkeling voor het productie- en innovatieproces, zodat het cluster zich specialiseert
- Marktonderzoek naar de vraag naar olijven en het gebruik van ‘*Aceituna de Azapa*’ als merknaam
- Het verbeteren van de infrastructuur (gebruik van wegen, spoorwegen, haven, vliegveld en kennisinfrastructuur)
- Het creëren van een diffuse werksfeer tussen overheidsinstanties en ondernemers.
- Het verbeteren van communicatie tussen overheidsinstanties

Figuur 27 en 28 Olijfgaard, de ringen rond de bomen zijn er voor de toevoer van water

Tacna richt zich bij het bevorderen van het vestigingsklimaat zich op de agrarische sector, niet specifiek op de olijvensector. Portal Regional Agrario Tacna beschrijft de volgende doelen:

- Decentralisatie, om gericht beleid te kunnen voeren op het nemen van kansen en het voorkomen van problemen binnen de regio
- Educatie en technologische ontwikkeling ter bevordering van het productie- en innovatieproces
- Verbeteren van de infrastructuur

Arica en Tacna willen de olijvensector ontwikkelen door middel van het verbeteren van het vestigingsklimaat en het aantrekken van ‘nieuwe’ investeerders. Arica doet dit door middel van specialisatie en het koppelen van de regio aan het product. Door specialisatie wordt verbetering van kwaliteit en kwantiteit gestimuleerd en door het ontwikkelen van de merknaam ‘*Aceituna de Azapa*’ verwerft de regio een stuk bekendheid op de internationale markt. Tacna wil door het ontwikkelen van technologische faciliteiten en cultivatie de agrarische sector stimuleren zonder een specifiek beleid voor de olijvensector.

4.4 Het belang van de olijvensector

In 'The rise of the Network Society' van Manuel Castells wordt uiteengezet dat het voor economische ontwikkeling van belang is aansluiting te vinden bij de juiste netwerken. In hoofdstuk 2.3 van dit rapport wordt ook het belang van een netwerk uiteengezet. Aanwezigheid van netwerken maakt een geografische samenklontering van bedrijven interessant. Bedrijven vestigen zich graag waar aansluiting op netwerken gevonden wordt. In clusters van (verschillende) economische activiteiten komen verschillende netwerken samen. Door het ontwikkelen van de olijvensector in Arica en Tacna, wordt door maatregelen op lokaal niveau getracht, het aandeel op globaal niveau te versterken. In deze regio's worden daarvoor vooral netwerkrelaties op lokaal niveau gestimuleerd.

Ondanks dat de olijvensector in Chili en Peru landelijk erg klein is, is deze sector erg belangrijk voor de economische ontwikkeling van Arica en Tacna. Het kleine aantal bedrijven dat werkzaam is in de olijvensector, verzorgt een groot deel van de export uit Arica en Tacna en is belangrijk voor de regionale ontwikkeling. Een goed ontwikkeld cluster betekent een gunstig vestigingsklimaat voor investeerders en bevordert de economische activiteit en werkgelegenheid in een regio. Een cluster in een nabij gelegen regio biedt ook voordelen, mits er verbondenheid bestaat via netwerkrelaties.

Een mogelijkheid die niet in regionale ontwikkelingsplannen worden genoemd en ook niet door ondernemers of regionale overheidsinstanties, is het creëren van een 'nieuwe' economische regio. Hierdoor kan samenwerking tussen de concentraties in Arica en Tacna samensmelten tot één goed functionerend economisch cluster. Een 'nieuwe' economische regio wordt in dat geval gekenmerkt door netwerkrelaties van de betrokkenen ondernemers uit de regio Arica en Tacna. De functionele begrenzing van deze nieuwe regio is alleen gericht op economische ontwikkeling van dit cluster. Door de overeenkomsten op geografisch- en klimatologisch gebied, gemeenschappelijke doelen en belangen en door vergelijkbare landbouwproducten zijn Arica en Tacna geschikt voor het creëren van een 'nieuwe' regio. Arica geeft een bijdrage aan het cluster door de naam '*Aceituna de Azapa*' en kennis van Universidad de Tarapacá, faculteit Agronomía. Bovendien heeft Arica een haven die zorgt voor de aan- en afvoer van goederen van en naar de rest van de wereld. Tacna heeft niet de beschikking over een haven waardoor de transport vanuit en naar Tacna of via Lima of Arica verloopt. (Gutierrez Sánchez, 2006)

Tacna levert een bijdrage aan de technologische kennis. Samen kunnen de regio's profiteren van schaalvoordelen en kunnen zij onder één naam bekendheid werven op de internationale markt.

4.5 Conclusie van de casestudy

Uit de casestudy blijkt dat er ontwikkelingspotentieel is in de agrarische sector in Arica en Tacna. Bedrijfsbezoeken geven echter een situatie weer van weinig samenwerking en communicatie. Ondernemers zien hun collega ondernemers nog teveel als directe concurrent in plaats van een mogelijke partner en zijn bang voor het afgeven van ‘gevoelige’ informatie. De visie van regionale overheden van Arica en Tacna en de ondernemers uit deze regio’s verschillen hierin. ProChile, CORFO en Portal Regional Agrario Tacna willen samenwerking en netwerkvorming bevorderen om indirect het vestigingsklimaat voor de sector te verbeteren. Concha Sanhueza van Servicio Agrícola y Granadero geeft ook aan de samenwerking tussen ondernemers onderling in Arica en met ondernemers in Tacna te willen bevorderen.

In Arica wordt gericht beleid gevoerd om clustervorming in de olijvensector te stimuleren. Tacna werkt ook aan het vestigingsklimaat van de sector. Goede communicatie tussen overheid en ondernemers is hiervoor vereist. In tegenstelling tot Tacna wordt in Arica hier in de beleidsplannen aandacht aan geschonken.

Lokale processen dienen verbeterd te worden om het algemene doel te bereiken: het vergroten van het aandeel op de wereldmarkt door het vergroten van de kwaliteit en kwantiteit van exportproducten uit de regio. Met het verbeteren van lokale processen wordt in deze casestudy de communicatie tussen de regionale overheid en ondernemers, en tussen ondernemers binnen de regio onderling en organisaties onderling in Arica of Tacna bedoeld. De fysieke infrastructuur is aan verbetering toe en het ontwikkelen van de kennisinfrastructuur, allereerst op lokaal niveau, is ook een belangrijk aspect. Met kennisinfrastructuur wordt educatie bedoeld op technologische gebied maar ook op het gebied van procesontwikkeling en het behouden van deze processen in de eigen regio.

Door samenwerking tussen Arica en Tacna in de olijvenbranche waardoor beide regio’s optimaal gebruik kunnen maken van elkaars sterke punten kan een beter product worden neergezet en in grotere hoeveelheden dat geschikt is voor export en het transport hiervan. De technologische kennis en het innovatieve vermogen van deze sector in Tacna is beter ontwikkeld dan in Arica die van deze kennis kan leren. Tacna kan profiteren van de marketingvoordelen van de merknaam ‘*Aceituna de Azapa*’, het gebied dat in Chili ligt, maar in de olijvenbranche een bekend merk is. Bovendien heeft Arica een haven die als poort naar de buitenwereld dient en er wordt geïnvesteerd in de faculteit Agronomia op Universidad Tarapacá.

ProChile en CORFO verwijzen naar Tacna voor eventuele samenwerking op commercieel gebied. Servicio Agrícola y Granadero ziet graag meer integratie tussen beide regio’s voor ontwikkeling van de sector. In Tacna wordt geen belang gehecht aan regionale samenwerking met Arica. Voordelen als schaalvergroting en kennisuitwisseling worden niet als kans gezien. De optie om de concentraties in beide gebieden te laten fungeren als één economische cluster is onder de huidige omstandigheden, de slechte communicatie en een gebrek aan een eenduidige visie, aanpak en vertrouwen een utopie.

HOOFDSTUK 5 CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Voor deze scriptie is onderzoek gedaan om uit te zoeken in hoeverre grensregio's bij economische ontwikkeling, in deze tijd van globalisering afhankelijk zijn van regionale samenwerking. Arica in Noord Chili, en Tacna in zuid Peru zijn als onderzoeksregio's gebruikt. Om deze vraag te kunnen beantwoorden is een literatuurstudie gedaan, beleidsplannen uit de onderzoeksregio's geanalyseerd en vergeleken, regionale overheden geïnterviewd en een casestudy uitgevoerd. In de casestudy is ingegaan op het belang van goed functionerende clusters en netwerken voor de regionale economische ontwikkeling en de mogelijkheden voor regionale samenwerking in de agrarische sector.

De analyse van de ontwikkelingsplannen en de interviews met de ondernemers en overheidsinstanties uit Arica en Tacna, in combinatie met de literatuurstudie heeft geleid tot antwoorden op de onderzoeksvragen uit hoofdstuk 1. Beantwoording van deze onderzoeksvragen leidt uiteindelijk tot het beantwoorden van de probleemstelling waarin de vraag werd gesteld in hoeverre grensregio's, zoals Arica en Tacna, bij economische ontwikkeling afhankelijk zijn van regionale ontwikkeling.

5.1 Economische kenmerken van Arica en Tacna

Arica en Tacna hebben gemeenschappelijke economische kenmerken die gezamenlijk verbeterd kunnen worden. Arica en Tacna focussen zich op de verbetering van de fysieke- en sociale infrastructuur ten gunste van het personenvervoer, het goederentransport en het versoepelen van de grenscontroles. In Arica is een haven aanwezig die als poort dient voor de buitenwereld. Tacna maakt momenteel zeer gering gebruik van deze haven, maar kan hier meer voordeel van hebben door een betere samenwerking met Arica. Regionale samenwerking voor het optimaliseren van de kennisinfrastructuur vindt nauwelijks plaats door gebrek aan onderling vertrouwen, veroorzaakt door verschil in nationaliteit en identiteit.

Arica en Tacna produceren dezelfde agrarische producten, zoals olijven. Door gezamenlijk beleid te voeren in de agrarische sector kan het innovatieve vermogen worden verstevigd door kennis en informatie uitwisseling. Bovendien kunnen de regio's samen op grotere schaal de export op de markt brengen.

5.2 Clusters en netwerken als middel voor regionale ontwikkeling

Een goed vestigingsklimaat heeft een aantrekkende werking op bedrijven, organisaties en nieuwe investeerders. Dit kan worden gecreëerd door middel van het stimuleren van clusters en netwerkrelaties. Aanwezigheid van geografische concentraties van bedrijven (clusters) en concentraties van kennis (netwerken) geven mogelijkheden voor succesvolle sociale- en economische ontwikkeling van een regio. Door middel van deze clusters en netwerken wordt getracht een stabiel economisch klimaat te creëren en de ruimtelijk-economische structuur te versterken.

In Arica zijn plannen om in de agrarische sector een cluster te vormen in de eigen regio, met mogelijke samenwerking met bedrijven in Tacna voor kennis en informatie uitwisseling. ProChile en CORFO stimuleert het ontwikkelen van een concentratie aan de hand van de geografische samenklontering van kleinschalige, gespecialiseerde bedrijven met veel netwerkrelaties. Portal Regional Agrario Tacna tracht ook de agrarische sector te stimuleren, maar richt zich voornamelijk op het verbeteren van technologische kennis en specialisatie. Er wordt niet bewust aangestuurd op een clusterconcept, en bovendien wordt eventuele samenwerking met Arica niet genoemd.

De Chileense- en Peruaanse overheid schenken nauwelijks aandacht aan de olijvenbranche in Arica en Tacna omdat deze sector maar zeer gering bijdraagt aan het bruto nationaal product. Voor de regio's is deze sector echter wel belangrijk en door middel van regionale ontwikkelingsplannen wordt hier aandacht op gevestigd.

5.3 Regionale ontwikkelingsplannen in Arica en Tacna

Regionalisme en regionaal beleid hebben economische- en sociale ontwikkeling als doel. Arica en Tacna hebben een ontwikkelingsachterstand doordat jarenlang een centraal beleid is gevoerd en een beleid gericht op de eigenschappen en mogelijkheden van de regio ontbrak. Deze regio's zijn daardoor afhankelijk van invloeden van buitenaf. Beide regio's hebben vergelijkbare klimatologische- en geografische kenmerken, waardoor zij ook de zelfde producten produceren. Bovendien beschrijven beide regio's een vergelijkbare ontwikkelingsvisie, waardoor regionale integratie een kans is voor verdere economische ontwikkeling.

Chili en Peru hebben jarenlang een centraal beleid gevoerd en weinig specifieke aandacht gegeven aan perifere regio's als Arica en Tacna. Na de Pacific oorlog van 1879 werden bovendien beide regio's bestempeld als potentieel oorlogsgebied, waardoor er nauwelijks geïnvesteerd werd in economische ontwikkeling.

Om een regio economisch gezond te maken en te houden is regionaal beleid noodzakelijk, dit om kansen en problemen in de regio te herkennen en hier gericht op in te kunnen spelen. De instanties in Arica en Tacna hebben zich dan ook de laatste decennia meer toegelegd op het opstellen van regionale ontwikkelingsplannen.

Bij vergelijking van de ontwikkelingsplannen uit beide regio's zijn gemeenschappelijke maatregelen te onderscheiden met als hoofddoel: het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van de exportproducten om hun aandeel op de wereldmarkt te vergroten. Communicatie tussen regionale overheden onderling, regionale overheden en ondernemers en tussen ondernemers onderling is noodzakelijk bij het opstellen en implementeren van de ontwikkelingsplannen. Echter de visies van regionale overheden en ondernemers wat betreft samenwerking komen niet overeen. Ondernemers zien kennisuitwisseling als het helpen van de concurrent en niet als algemene verbetering van de sector.

Vaak kijken nationale overheden alleen naar ontwikkelingskansen in eigen land en wordt niet gekeken naar mogelijkheden in andere landen. Perifere regio's worden hiervan de dupe. Uit analyse van de ontwikkelingsplannen uit Arica en Tacna is gebleken dat ook regionaal beleid zich alleen op de regio richt. Arica en Tacna keren zich, net zoals hun nationale systemen hebben gedaan, naar 'binnen' maar zij kunnen meer kansen creëren wanneer gekeken wordt naar de mogelijkheden van elkaar.

5.4 Eindconclusie

Arica en Tacna richten zich beiden zeer sterk op de internationale markt door zich beter te positioneren en zij willen door middel van het verbeteren van de kwaliteit en kwantiteit van de exportproducten hun aandeel op de wereldmarkt vergroten. Arica en Tacna hebben wat economische ontwikkeling betreft een achterstand ten opzichte van overige regio's in Chili en Peru. Door middel van regionale ontwikkelingsplannen wordt getracht deze achterstand in te halen.

Regionale integratie van Arica en Tacna stimuleert de economische ontwikkeling omdat beide regio's van elkaar kunnen profiteren. Dit is van toepassing op de agrarische sector, met name in de olijvenbranche. De technologische kennis en het innovatieve vermogen van deze sector in Tacna is beter ontwikkeld dan in Arica die van deze kennis kan leren. Tacna kan profiteren van de marketingvoordelen van de merknaam '*Aceituna de Azapa*', het gebied dat in Chili ligt, maar in de olijvenbranche een bekend merk is. Bovendien heeft Arica een haven die zorgt voor aan- en afvoer van goederen van en naar de rest van de wereld. Tacna heeft niet de beschikking over een haven, dergelijk transport verloopt nog vaak via Peruaanse havens, terwijl Arica dichterbij gelegen is. Ook wordt er geïnvesteerd in de faculteit Agronomia op Universidad Tarapacá.

Door het vormen van een 'nieuwe' economische regio, die is afgebakend op basis van de functie van het gebied, wordt het innovatieve vermogen van de sector verbeterd. Dit zal voorlopig (nog) geen werkelijkheid worden aangezien de regionale overheden van Arica en Tacna niet op één lijn zitten betreffende de samenwerkingsmogelijkheden op het gebied van technologie, productie en marketing. Ook de visie van overheden en ondernemers voor ontwikkeling van de regio komt niet overeen en dient er eerst in communicatie en samenwerking tussen de verschillende partijen geïnvesteerd te worden.

ProChile en CORFO richten zich bij het ontwikkelen van de agrarische sector ook op de mogelijkheden in Tacna, maar krijgt geen respons. Het regionale beleid van Tacna stopt bij de grens en kijkt niet naar samenwerkingsmogelijkheden in Arica. Dit is opmerkelijk gezien de waarde die Arica kan hebben voor Tacna.

De landsgrens gelegen tussen de regio's Arica en Tacna vormt (nog) een barrière bij het proces van regionale integratie door het versterken van het 'wij' en een 'zij' gevoel. Het verschil van nationaliteit en identiteit zorgt voor een vertrouwensprobleem, waardoor de samenwerking ook wordt bemoeilijkt. De regionale overheden in Arica zien echter in de agrarische sector mogelijkheden om 'de muur', die nu wordt gevormd door de landsgrens, te doorbreken. Door het verbeteren van de fysieke infrastructuur en het versoepelen van de grenscontroles. De samenwerking van beide regio's beperken zich echter tot dit onderwerp

Ondernemers in zowel Arica als Tacna staan niet open voor samenwerking door gebrek aan onderling vertrouwen en het verschil in wet- en regelgeving in Chili en Peru. De nationale- en regionale overheden in zowel Chili als Peru zullen energie moeten steken in het verlagen van bureaucratische processen voor ondernemers en burgers. Alvorens de samenwerking tussen Arica en Tacna goed kan verlopen, dient de communicatie tussen regionale overheden en ondernemers verbeterd te worden. Momenteel hebben beide partijen een verschillende visie op economische ontwikkeling, hier dient eerst overeenstemming in te komen.

Arica en Tacna kunnen zich beter als één economische regio op de wereldmarkt profileren aangezien ze gezamenlijk een grotere partij vormen met meer economische en financiële mogelijkheden dan bij een individuele benadering. De regio's profiteren momenteel te weinig van de voordelen die ze samen kunnen behalen door gebrek aan grensoverschrijdende samenwerking.

LITERATUURLIJST

- Ackerman, J. (1959), *Population and Resources* In: Hauser Ph. M. en Duncan, O. D. (ed.), *The study of population. An inventory and appraisal* p. 621-648 (Chicago, The University of Chicago Press)
- Alcántare Salazar, G. (2000), *Perú frente a la globalización, necesidad de una revolución mental* (Lima)
- Amin, A. (2000) *Industrial Districts* In: A Companion to Economic Geography (Shapperd en Brones Blackwell)
- Amin, A. and Thrift, N. (1995) *Institutional issues for the European Region* In: *Economy and Society* p. 41-66 (Oxford, Blackwell)
- Arce, M. (2005) *Market Reform in Society, post-crisis politics and economic change in authoritarian Perú* (Pennsylvania)
- Baarde, D.P. en Goede, de, M.P.M. (1997) *Basisboek Methoden en Technieken, Praktische handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek* (Houten, Stenfort Kroese)
- Becker, M.J.P. (1998) *Handel in Chileense Landbouwproducten, een studie naar de rol van de overheid, internationale handelsverdragen, transnationale agro-ondernemingen en andere omgevingsfactoren* (Nijmegen, Derde Wereld Centrum/ Ontwikkelingsstudies, Katholieke Universiteit Nijmegen)
- Blotevogel, H.H. (1996) *Auf dem Wege zu einer 'Theorie der Regionalität'; Die Region als Forschungsobjekt der Geographie.* In: Brunn, G. (Hg.), *Region und regionsbildung in Europa.* Baden-Baden: Nomos. (Schriftenreihe d. Inst. F. Europ. Regionalforschungen 1).
- Brakman, S., Garretsten, H., en Marrewijk, C. van, (2001) *An introduction to geographical economics, Trade, Location and Growth* (Cambridge, University Press)
- Breschi, S. en Malerba, F. (2005) *Clusters, Networks and Innovation* (Oxford, Oxford University Press)
- Boekema, F.W.M. en Allaert, G. (1999) *Grensoverschrijdende activiteiten in beweging: grensregio's, onderzoek en beleid* (Assen, Van Gorcum)
- Boekema, F.W.M. en Kamann, D.J.F. (1989) *Sociaal Economische Netwerken* (Groningen, Wolters-Noordhoff)
- Cabieses, H., Kruijt, M., Lizarraga, R. en Vellinga, M. (1981) *Industrialización y Desarrollo Regionale en la Perú* (Lima, Ediciones Economía, Política y Desarrollo)
- Caistor, N. (1997), *Chili, Mensen, Politiek, Economie en Cultuur* ('s Gravenhage, Novib)
- Cappellin, R. (1993a) *Patterns and policies of regional economic development and cohesion among the regiones of the European Community* In: Leonardi, R. (ed.), *The state of economic and social cohesion in the Community prior to the creation of the Single market: the view for the bottom-up.* (London, The European Institute, The London School of Economics)
- Cappellin, R. en Batey, P. (1993) *European Networks, Border Regions and European Integration* (Regional Science Association International, British and Irish section)
- Castells, M. (2000) *The Rise of the Network Society, Second Edition* (Oxford, Blackwell Publishing)
- Cooke, P. (2002) *Knowledge Economies, Clusters, learning and cooperative advantage* (London, Routledge)
- Dickenson, J.P. (et al.) (1997) *Geography of the Third World* (London, Routledge)
- Elands en Brouwer (1997), *De betekenis van grenzen voor toerisme* In: *Planologische discussiebijdragen 1997, Deel 1, Stichting Planologische discussiedagen* (Delft)
- Gaast, Van der, A.G.J., Liekema, R. en Schippers, H.M. (1999) *Ruimtelijke Ordening: Spreiding of Concentratie* (Alphen aan de Rijn, Samsom)

- Giddens, A. (1999) *Runaway World, The BBC Reith Lectures* (London, BBC, Radio 4, BBC Education)
- González Miranda, S. (2006) *Arica y la Triple Frontera, Integración y Conflicto entre Bolivia, Perú y Chile* (Universidad Arturo Pratt de Iquique, Ari Balo Ediciones)
- Graaf, W. de, en Boekema, F.W.M. (2000) *De regio Centraal* (Assen, van Gorcum)
- Grand, J.W. Le, (1998) *Peru, Mensen, Politiek, Economie, Cultuur* ('s Gravenhage, Novib)
- Held, D. (2004) *A globalizing world? Culture, economics, politics* (London en New York, Routledge)
- Hennekens, H.Ph.J.A.M, Geest, Van, H.J.A.M en Fernhout, R. (1998) *Decentralisatie* (Nijmegen, Ars Aequi Libri)
- Heuts, P. (2002) *Het IJzeren netwerk, een beschouwing van de netwerkvorming in het Achterhoeks metaalcluster* (Radboud Universiteit Nijmegen)
- Hutton, W. (1997) *The State to Come* (London, Vintage)
- Johnston, R.J., Gregory, D., Pratt, G. En Watts, M. (2000) *The dictionary of Human Geography* (Oxford, Blackwell Publishing)
- Kelly, B. en Prokhovnik, R. (2004) *Economic Globalisation?* In: Held, D. (Ed) *A globalizing world? Culture, economics, politics* pp. 85-126 (London en New York, Routledge)
- Kitchin, R. en Tate, N. (2000) *Conducting Research into Human Geography, Theory, Methodology and Practice* (London, Pearson Education Limited,)
- Knaap, Van der, G.A. en Delft, Van, A. (1988) *Ruimtelijke netwerken in Ontwikkeling* (Rotterdam, Economisch Grafisch Instituut)
- Kok, C.B. en Zn. (1965) *De Olijfboom, zijn oorsprong zijne cultuur en zijn nut* (Utrecht, Ter gelegenheid van de Tentoonstelling voor de Volksvoeding)
- Lambooy, J.G. (1995) *Economie en Ruimte, Inleiding in de economische geografie en de regionale economie* (Assen, Van Gorcum)
- Lambooy, J.G., Wever, E. en Atzema, O.A.L.C. (1997) *Ruimtelijke Economische Dynamiek, een inleiding in de theoretische aspecten van de economische geografie* (Bussum, Coutinho)
- Lensink, M. (2004) *ABC van de Globalisering* (Amsterdam, Universiteit van Amsterdam)
- Loeta Tyree, E. (1996) *The Olive Pit and Roman Oil Making* In: *The Biblical Archaeologist*, Vol 3, Nr. 3, pp 171-178 (The American Schools of Oriental Research)
- Markussen, A. (1996) *Sticky places in slippery space, a typology of industrial districts*, *Economic Geography* 72, pp. 293-313
- Ministerie van Economische Zaken (1999) *Nota Ruimtelijk Economisch Beleid, Dynamiek in Netwerken* ('s-Gravenhage)
- Morley, S.A. (2003) *Distributiun and Growth in Latin America in an Era of Structural Reform: The impact of Globalisation*, In: Kohl, R. (Ed) *Globalisation, Poverty and Inequality* pp. 63-79 (Danvers, OECD Publications)
- Mulgan, G. (1998) *Connexity: Responsibility, Freedom, Business and Power in the New Century* (London, Vintage)
- Pater, de, B., Groote, P en Terlouw, K. (2002) *Denken over regio's, Geografische perspectieven* (Bussum, Coutinho)
- Podesta, J. (2003) *La invención de Tarapacá, Estado y desarrollo regional en Chile* (Leiden, Universiteit Leiden)
- Porter, M.E. (2000) *Location, Clusters, and Company Strategy* (Oxford, Oxford University Press)
- Porter, M.E. (1998) *The Competitive Advantage of Nations* (New York, The Free Press)
- Riggins, S.H. (1997) *The Language and Politics of Exclusion* (London: Sage Publications)
- Skeldon, R. (1997) *Migration and Development, A Global Perspective* (London Addison Wesley Longman Limited)

- Spoormans, H.C.G., Reichenbach E.A. en Korsten, A.F.A. (1999) *Grenzen over, Aspecten van grensoverschrijdende samenwerking* (Bussum, Coutinho)
- Swyngedouw, E. (2000) *Elite Power, Global Forces and the Political Economy of 'Glocal; Development*, In: Clark, G., Feldman, M. en Gertler, M. (ed.), *Handbook of Economic Geography* (Oxford, Oxford University Press)
- Swyngedouw, E. (2000) *Territories of Innovation – Innovation as a Collective Process and the Globalisation of Competition*, In: Lawton-Smith, H. (ed.) *Technology Transfer and Industrial Change in Europe* (London, Macmillan)
- Swyngedouw, E. (2004) *Globalisation or 'Glocalisation'? Networks, Territories and Rescaling* (Oxford, Carfax Publishing)
- Storey, D. (1999) *Territory, the claiming of Space* (London, Pearson Prentice Hall)
- Wiseman, J. (1998) *Global Nation? Australia and the Politics of Globalisation* (Cambridge, University Press)
- Yin, R.K. (1994) *Casestudy Research, Design and Methods* (London, Routledge)

Internet

- www.aricaparinacota.cl
www.cnc.cl
www.corfo.cl
www.holanda-paisesbajos.cl
www.ine.cl
www.municipalidaddearica.cl
www.prochile.cl
www.sag.cl
www.agritacna.gob.pe

www.inei.gob.pe
www.ppc-peru.org
www.regiontacna.gob.pe
www.tacna.perucam.com
Factbook, CIA the World Factbook

Interviews

Fernando Moreno Roldán	<i>Camara de Comercio de Arica</i>
Carlos Vargas Mamani	<i>Camara de Comercio de Tacna</i>
Alvaro Gonzalez	<i>Ilustre de Municipalidad de Arica</i>
Jorge Concha Sanhueza	<i>Servicio Agrícola y Granadero</i>
Liza Conita Delgado	<i>Gobierno Regional Tacna</i>
Juan Guitierrez Sánchez	<i>Directeur Haven Arica</i>
Alexandra Andrué Portugal	<i>Oud inwoner van Tacna</i>
Leopoldo Adrian Devotto Ordoñez	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>
Cia Bezmalinovic	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>
Carlos Buneder Buneder	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>
Fernando Carreño	<i>Cooperativa Agrícola Arica</i>
Andres Ferrufina	<i>Ondernemer Agro industrie Tacna</i>
Alvarito Gonzo	<i>Ondernemer Agro industrie Tacna</i>
Aldo en Raul Lombardi	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>
Frank Richter	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>
Carlos Silva Samohod	<i>Ondernemer Agro industrie Arica</i>

Regionale ontwikkelingsplannen, Arica

Estrategia Regional de Desarrollo, Región de Tarapacá, 2001-2006

Opgesteld door: *CORFO, Corporación de Fomento de la Producción*

Indicadores Económicos y Sociales de Arica y Parinacota, 2006

Opgesteld door: *CORDAP, Corporación de desarrollo de Arica y Parinacota in samenwerking met het Ilustre de Municipalidad Arica*

Análisis Económico para nueva Región Arica y Parinacota, 2005

Opgesteld door: *CORDAP, Corporación de desarrollo de Arica y Parinacota*

Estudio de Clusters Regionales: Consultor Paris Salgado Henriquez, Region de Tarapacá,

Opgesteld door: *ProChile, in samenwerking met CORFO, Cluster: Madera-Minero-Olivícola*

Regionale ontwikkelingsplannen, Tacna

El plan Estratégico del sector Agrario de la Región Tacna 2002-2011

Opgesteld door: *Portal Regional Agrario Tacna*

Proceso de Descentralización, Gerencia Regionales y Direcciones por el Gobierno Regional, 2004

Opgesteld door: *Gobierno Regional Tacna*

Plan Basarde, 2005

Opgesteld door: *Subcomisión de Turismo Reynaldo Wirillos, Tacna*

Geraadpleegde informatie

Camara de Comercio de Arica

Camara de Comercio de Tacna

CORFO

Corporación de Desarrollo de Arica y Parinacota

Gobierno Regional Tacna

Ilustre de Municipalidad de Arica

Ministerio de Agrícola, Chile

ProChili

Portal Regional Agrario Tacna

Servicio Agrícola y Granadero

Subcomisión de Turismo Reynaldo Wirillos, Tacna

BIJLAGE 1 OVERHEIDSINSTELLINGEN

➤ **Ilustre de Municipalidad de Arica**

Het Ilustre de Municipalidad de Arica is de gemeentelijke instantie van Arica. Iedere gemeente is een eigen instituut. De gemeente draagt zorg voor de veiligheid in de stad voor bewoners, maar ook voor ondernemers. Het verzorgt zaken als de gezondheidszorg, werkgelegenheid, educatie, cultureel onderhoud en gerelateerde activiteiten, sport en recreatie, ouderenzorg, gelijkheid voor mannen en vrouwen, woningbouw en jeugdzorg. (www.municipalidaddearica.cl)

➤ **CORFO**

Het Chileens Bureau voor Economische Ontwikkeling (Corporación de Fomento de la Producción, CORFO), opgericht in 1939, is een nationale organisatie ter bevordering van economische ontwikkeling. CORFO heeft een aanzienlijke rol gespeeld in de economische ontwikkeling in Chili. Het ondersteunt ondernemers, zakenmensen en 'innovators' die toegang nodig hebben en kunnen geven tot nieuwe technologieën en financiële assistentie nodig hebben bij hun werkzaamheden.

Het CORFO zet zich in ter bevordering van publieke en private initiatieven en door het verbeteren en ondersteunen van management, vennootschappen, innovatie, accumulatie (concentratie van economische bedrijvigheid, marktverwachtingen en verwezenlijken van nieuwe ondernemingen, die bijdragen tot een evenwichtige economische ontwikkeling van Chili. (www.corfo.cl)

➤ **ProChile**

ProChile is het agentschap van de Chileense overheid, onderdeel van het ministerie van buitenlandse zaken, dat de exportproductie stimuleert. Het doel is het vergroten van de export en het aanbrengen van diversiteit in de producten. Tevens verleent het diensten die nodig zijn voor ontwikkelingen in sectoren. De werkzaamheden zijn onderverdeeld per regio. Regio Tarapacá heeft twee regiokantoren, in Iquique en Arica. ProChile zet programma's op voor educatie op het gebied van technologische verbetering op het gebied van marktverkenning, bedrijfsvoering en informatiesystemen. (www.prochile.cl)

pro|CHILE

➤ **Servicio Agrícola y Granadero, Arica**

Servicio Agrícola y Granadero is een onderdeel van de Chileense overheid, het ministerie van landbouw en beschermt en verbetert de kwaliteit van landbouwproducten ten aanzien van de voedselkwaliteit van zowel tuin- en akkerbouwproducten als de veeteelt. Dit met als doel het verbeteren van de kwaliteit van de productie en de exportproductie. Het SAG promoot de duurzame ontwikkeling van de agrarische sector door het beschermen en onderhouden van grond, lucht en water kwaliteit. Het doel is het verbeteren van internationale netwerkrelaties en de Chileense landbouwproducten te laten voldoen aan de internationale normen die worden gehanteerd. Tevens worden ontwikkelingsstrategieën uitgezet te ontwikkeling van de sector. Het SAG opereert per provincie waardoor per provincies specifiek maatregelen worden getroffen om doelen te behalen. (www.sag.cl)

➤ **Corporación de Desarrollo de Arica y Parinacota (CORDAP)**

De Corporatie van Ontwikkeling van Arica en Parinacota (Corporación de Desarrollo de Arica y Parinacota) is een instituut die diverse publieke en private actoren coördineert voor investeringen, economische activiteiten, sociale welzijn en integratie met buurlanden. De provincies Arica en Parinacota zijn gelegen in het centrum van een grote regio, gevormd door het zuiden van Peru, het westelijk deel van Bolivia en het noord westelijk deel van Argentinië. In deze regio vormen deze provincies de as van een zone voor handel, transport, toerisme en algemene diensten. (www.aricaparinacota.cl)

Aandachtspunten van het CORDAP:

- De vorming van de Arica en Parinacota regio
- Agro-industrie van Arica
- Infrastructuur
- Ontwikkelingsplannen voor toerisme in de regio
- Organisatie voor huisvesting in Arica

➤ **Camara de Comercio Arica en Tacna**

De Camara de Comercio in Arica en Tacna is een non-profit organisatie dat informatie aanbiedt aan ondernemers in de regio. Het probeert het ondernemersklimaat in de regio gunstiger te maken door het opzetten van wetsvoorstellen ten gunste van ondernemers, het opstellen van activiteitenplannen ter bevordering van infrastructuur en bedrijventerreinen. De Camara de Comercio probeert ondernemers te stimuleren om in de regio te investeren. Dit door middel van voorlichting voor startende ondernemers, bedrijfsovername, wet en regelgeving en export. (www.cnc.cl en www.tacna.perucam.com)

➤ **Gobierno Regional Tacna**

Dit is een organisatie dat zich presenteert als een publieke dienst voor terechtstelling van de infrastructuur, sociale en economische ontwikkeling en steun aan de regio Tacna met als doel het verbeteren van de huidige levensomstandigheden van de bevolking. Dit wordt bewerkstelligd door het aantrekkelijk maken om te investeren in de regio, het bevorderen van veranderingen in economische stromen en een impuls geven aan diensten, toerisme en export. Sub Comisión de Turismo, Plan Basarde, is een onderdeel van Gobierno Regional Tacna. (www.regiontacna.gob.pe)

Aandachtspunten van Gobierno Regional Tacna:

- Verbeteren van de concurrentiepositie van Tacna
- Het opstellen van projecten ter bevordering van (buitenlandse) investeringen
- Bevorderen van het decentralisatieproces voor een betere participatie met de regionale bevolking
- Verbetering van de gezondheidszorg

➤ **Portal Regional Agrario Tacna**

Het bestuur van Portal Regional Agrario Tacna heeft als taak het verzamelen en geven van informatie over agrarisch gerelateerde onderwerpen. De informatie kan verschillen per subsector, geografische ligging, politiek district en provincie. Portal Regional Agrario Tacna verzamelt informatie via kleinere lokale instellingen en gebruikt deze voor advisering aan onder andere ondernemers. Het doel van de organisatie is om de concurrentiepositie van de agrarische sector te verbeteren, het meer winstgevend maken van de sector voor duurzame ontwikkeling voor economische, sociale zekerheid van de ondernemers en omgeving voor eerlijkere kansen voor alle ondernemers.

De organisatie is een onderdeel van het Ministerie van Landbouw en heeft als doelstelling de ontwikkeling van agrarische ondernemers te stimuleren. Door middel van efficiëntere waterdistributie, het managen van natuurlijke hulpbronnen, het verbeteren van technologische innovatie en het verbeteren van bedrijfsmanagement van agrarische bedrijven wordt getracht de productie te vergroten. Het oprichten van een dergelijk informatiecentrum leidt tot economische controle en maakt besluitvorming ten aanzien van de sector efficiënter voor de ondernemers in de regio. (www.agritacna.gob.pe)

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

BIJLAGE 2 BEDRIJFSBEZOEKEN OLIJVENONDERNEMERS ARICA

Bedrijfsbezoeken Arica

Bedrijf →	Interview 1 Lombardi	Interview 2 Bezmalovic
Vraag ↓		
Sector:	Agro industrie	Agro industrie
Productieproces:	Olijventeelt, bewerking en conservatie	Olijventeelt, inkoop en verkoop
Oppervlakte:	150 ha	120 ha
Productie	1.200.000 kilo/ jaar	1.000.000 kilo/ jaar
Exportlanden:	- Verenigde Staten, Canada, Brazilië, Koeweit, Saoedi-Arabië, Nieuw Zeeland en Australië - In totaal gemiddeld 300.000 kilo/ jaar	- Verkoop alleen in Chili
Waarom Arica als vestigingsplaats:	Er was een grote vraag naar olijven en Arica heeft een goed klimaat hiervoor	Klimaat
Netwerk binnen branche in Arica:	- Technologische kennisuitwisseling met collega bedrijven - Universidad de Tarapacá, Agronomia voor educatie en informatie avonden voor de sector.	- Nauwelijks contact met collega bedrijven, alleen bij grotere vraag dan aanbod, dan wordt ingekocht bij collega bedrijven in de Azapa Vallei
Netwerk binnen branche buiten Arica:	- Technologische kennisuitwisseling, maar dit netwerk verloopt uiterst moeizaam. Tacna wordt gezien als grootste concurrent. - Lombardi verbouwt in wintertijd producten die elders in Chili in dat seizoen niet verbouwt kunnen worden, zoals tomaten en pepers.	- Verkoop van olijven voornamelijk in Iquique, Antofogasta en Santiago - Tacna, informatie-uitwisseling voor kwaliteitseisen van olijven
Netwerk buiten branche:	- Bedrijven in Santiago, Spanje en Canada voor organische meststoffen. - Organiseren van toeristische routes door de Azapa Vallei, 'Route de la aceituna' - Waterdistributie Carreño - Santiago transport	- Kroatië, afkomst connecties voor promotie - Santiago transport
Invloed landsgrens op het bedrijf:	- Peruaanse werknemers - Grote concurrentie van Tacna omdat daar meer en goedkoper geproduceerd wordt	- Peruaanse werknemers - Tacna produceert goedkoper

Bedrijf →	Interview 3 Devotto Ordeños	Interview 4 Samohod
Vraag ↓		
Sector:	Agro industrie	Agro industrie
Productieproces:	Inkoop en verkoop van olijven	Olijventeelt, bewerking en conservatie
Oppervlakte:	5 ha	14 ha
Productie		150.000 kilo/ jaar
Exportlanden:	Brazilië	- Verenigde Staten - 10.000 kilo/ jaar productie voor export
Waarom Arica als vestigingsplaats:	Aanwezigheid van ondernemers die olijven verbouwen.	- Familieredenen - Chileense nationaliteit - Klimaat zorgde voor de keuze van olijven
Netwerk binnen branche in Arica:	- In- en verkoop van olijven - Prijsafspraken	- Kennisuitwisseling proces - Nauwelijks kennisuitwisseling op commercieel gebied - Initiatiefnemer Universidad de Tarapacá bijeenkomsten voor samenwerking en kennisuitwisseling in de sector - Prijsafspraken
Netwerk binnen branche buiten Arica:	- In- en verkoop van olijven - Technologische kennisuitwisseling	- Verbouwen van producten die in de winter niet elders in Chili kunnen groeien in verband met het klimaat

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

Netwerk buiten branche:	- Santiago transport - Haven Arica	- Sacata, benodigdheden bewerkingsproces - Santiago, transport en bemestingsstoffen
Invloed landsgrens op het bedrijf:	- Tacna voor goedkoop inkopen van olijven	

Bedrijf →	Interview 5 Buneder Buneder	Interview 6 Richter
Vraag ↓		
Sector:	Agro industrie	Agro industrie
Productieproces:	Productie en verkoop van olijven	Inkoop en verkoop olijven, peper, aji, ajo, tomaten
Oppervlakte:	21 ha	-
Productie	200.000 kilo/ jaar	-
Exportlanden:	- Verenigde Staten - 40.000 kilo/ jaar bestemd voor export	Duitsland, Venezuela, argentinie, Bolivia, Verenigde Staten
Waarom Arica als vestigingsplaats:	- Goedkope grond - Gezien het klimaat is de keuze gevallen op olijventeelt	- Zona Puerto, haven Arica
Netwerk binnen branche in Arica:	- Bij grotere vraag dan aanbod, inkoop bij collega bedrijven - Wil graag het netwerk verbeteren voor kennisuitwisseling - Productiestoffen voor proces (zouten)	- Inkoop olijven
Netwerk binnen branche buiten Arica:	- Wil graag het netwerk verbeteren met Tacna voor kennisuitwisseling - Productiestoffen voor proces uit Iquique (zouten)	- Tacna, inkoop van producten - India, inkoop producten - China, inkoop producten
Netwerk buiten branche:	- Santiago, bemestingsstoffen - Haven Arica	- Duitsland, verpakkingsmateriaal
Invloed landsgrens op het bedrijf:		- Goedkope productie van bedrijven in Peru
Overig:		In tegenstelling tot collega bedrijven verloopt het contact met bedrijven in Tacna erg goed. Dit heeft er mee te maken dat het geen concurrenten van Richter zijn, maar van elkaar afhankelijk zijn. De bedrijven in Tacna werken zeer professioneel.

Bedrijf →	Interview 7 Carreño
Vraag ↓	
Sector:	Agro industrie
Productieproces:	Waterdistributie 98%, olijventeelt 2%
Oppervlakte:	
Productie	- Het bedrijf verzorgt 70% van de watervoorziening voor bedrijven in de Azapa Vallei
Exportlanden:	
Waarom Arica als vestigingsplaats:	- Waterprobleem, efficiënte en eerlijke distributie van water is noodzakelijk voor de sector
Netwerk binnen branche in Arica:	- Overleg en (prijs) afspraken met overige waterdistributiebedrijven
Netwerk binnen branche buiten Arica:	
Netwerk buiten branche:	

Arica en Tacna: Concurrent of Partner?

Invloed landsgrens op het bedrijf:	
Overig	<ul style="list-style-type: none"> - Het bedrijf kon geen inzicht geven in de hoeveelheid water - De prijs van het water verschilt erg vaak en snel

Bedrijfsbezoeken Tacna

Bedrijf → Vraag ↓	Interview 1 Ferrufina	Interview 2 Gonzo
Sector:	Agro-industrie	Agro-industrie
Productieproces:	Olijventeelt, bewerking en conservatie	Olijventeelt, bewerking en conservatie
Oppervlakte:	200 hectare	120 hectare
Productie	1.750.000 kilo/ jaar	1.000.000 kilo/ jaar
Exportlanden:	Chili, Spanje, Brazilië, Koeweit, Saoedi-Arabië	Chili, Mexico, Verenigde Staten van Amerika
Waarom Tacna als vestigingsplaats:	Grondgebied geërfd. Familie in Spanje heeft kennis van olijven, klimaat is geschikt en er was vraag.	Vanwege gunstige markt, ZOFRATACNA en vanwege het klimaat olijven.
Netwerk binnen branche in Tacna:	Geen structurele contacten met ondernemers in Tacna.	Bezig met het verbreden van het netwerk voor kennisoverdracht met collega ondernemers en scholing
Netwerk binnen branche buiten Tacna:	Organische bemestingstoffen, transport en productiemiddelen	Organische bemestingstoffen, transport en productiemiddelen
Netwerk binnen branche buiten Tacna:	Arica, voor verkoop van olijven.	Arica, verkoop olijven. Verder zijn netwerken gericht op Peru.
Invloed landsgrens op het bedrijf:	Nauwelijks	